

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ
FARM BM
ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Επιχειρηματικότητα
& Συμβουλευτική
στην Αγροτική Ανάπτυξη

ΕΡΕΥΝΑ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ

Ι. Γούσιος, ΕΔΙΠ ΓΠΑ
Π. Καρανικόλας, Καθηγητής ΓΠΑ

Αθήνα, Μάιος 2025

Περιεχόμενα

Τα σημαντικότερα ευρήματα της έρευνας.....	1
Εισαγωγή.....	2
1. Το Δ.Π.Μ.Σ. στο ευρύτερο πλαίσιο της αγροτικής επιχειρηματικότητας και της γεωργικής συμβουλευτικής.....	4
1.1 Η Γεωργική Συμβουλευτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση	4
1.2 Η Γεωργική Συμβουλευτική στην Ελλάδα σήμερα	6
1.3 Η αναγκαιότητα παροχής υψηλού επιπέδου Γεωργικής Συμβουλευτικής κατά την προγραμματική περίοδο 2023-2027	8
2. Τα αποτελέσματα της Έρευνας των Αποφοίτων.....	11
Πλαίσιο 1: Η ταυτότητα της Έρευνας.....	11
2.1 Χαρακτηριστικά όλων των αποφοίτων	12
2.2 Χαρακτηριστικά των αποφοίτων του δείγματος.....	16
2.3 Οι απαντήσεις στις ερωτήσεις της έρευνας.....	17
2.3.1 Οι λόγοι επιλογής του Δ.Π.Μ.Σ.	17
2.3.2 Τα Μαθήματα.....	18
2.3.3 Η συμμετοχή σε ομάδες εργασίας.....	20
2.3.4 Το Διδακτικό Προσωπικό.....	21
2.3.5 Οι Υποδομές του Δ.Π.Μ.Σ.	24
2.3.6 Η γενικότερη αποτίμηση του Δ.Π.Μ.Σ.	25
2.3.7 Η Διπλωματική Εργασία	26
2.3.8 Το Δ.Π.Μ.Σ. και η Αγορά Εργασίας.....	29
2.3.9 Η προστιθέμενη αξία του Δ.Π.Μ.Σ.	33
2.3.10 Οι υπηρεσίες της Γραμματείας του Δ.Π.Μ.Σ.	34
2.3.11. Ποια είναι τα ισχυρότερα στοιχεία του Δ.Π.Μ.Σ.;	35
2.3.12. Γενικότερες Παρατηρήσεις και Σχόλια	36
3. Οι νέες ανάγκες για Γεωργική Συμβουλευτική σε τομείς αιχμής.....	37
3.1 Η αποτελεσματική οργάνωση και λειτουργία των γεωργικών εκμεταλλεύσεων	37
3.2 Οι γεωργικές επενδύσεις.....	39
3.3 Η διατροφή ακριβείας και η ελαχιστοποίηση του κόστους διατροφής στις κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις	40
3.4 Τα Οικολογικά Προγράμματα (Ecoschemes)	41
3.5 Τα Φαρμακευτικά και Αρωματικά Φυτά (Φ.Α.Φ.)	42
3.6 Η ευφυής γεωργία.....	43
3.7 Η ευζωία των παραγωγικών ζώων	44
4. Η συμβολή του Δ.Π.Μ.Σ. στην εφαρμογή της Γεωργικής Συμβουλευτικής.....	45
5. Προοπτικές απασχόλησης των αποφοίτων.....	49
6. Συμπεράσματα.....	50
Παραπομπές.....	53
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ - Το Ερωτηματολόγιο της Έρευνας.....	55

Τα σημαντικότερα ευρήματα της έρευνας

- Το Δ.Π.Μ.Σ. διαχρονικά προσελκύει φοιτητές από ολόκληρη τη χώρα, οι οποίοι έχουν μεγάλο εύρος επιστημονικών εξειδικεύσεων και πανεπιστημιακών τμημάτων προέλευσης.
- Οι απόφοιτοι είναι πολύ έως πάρα πολύ ικανοποιημένοι σε μια σειρά από εξειδικευμένα θέματα, που αφορούν τα μαθήματα, τους διδάσκοντες, τις υπηρεσίες της γραμματείας, τη θεματολογία των διπλωματικών εργασιών και τη συνοχή του προγράμματος.
- Το 87% των αποφοίτων συμμετείχαν σε ομάδες εργασίας κατά τη διάρκεια των σπουδών τους, ενώ δεν αντιμετώπισαν κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα ή δυσκολία κατά την παρακολούθηση του Δ.Π.Μ.Σ. βάσει των γνώσεων που είχαν από το βασικό πτυχίο τους.

Η προστιθέμενη αξία του Δ.Π.Μ.Σ.:

- Πριν την εγγραφή τους στο Δ.Π.Μ.Σ. εργάζονταν σε ποσοστό 78%, ενώ μετά την αποφοίτησή τους το ποσοστό αυτό αυξήθηκε σε 93%. Εργάζονται κυρίως ως ιδιωτικοί υπάλληλοι αλλά και ως ελεύθεροι επαγγελματίες.
- Το 82% των αποφοίτων δηλώνουν ότι οι γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες που τους προσέφερε το Δ.Π.Μ.Σ., τους επηρέασαν θετικά στην αγορά εργασίας.
- Το Δ.Π.Μ.Σ. πρόσθεσε νέες γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες σε αυτές που ήδη είχαν από το πρώτο πτυχίο στο 94% των αποφοίτων.
- Η διπλωματική εργασία, για τα δύο τρίτα των αποφοίτων (67%), λειτούργησε ως μια αποτελεσματική «γέφυρα» μεταξύ των μεταπτυχιακών σπουδών και της αγοράς εργασίας.

Από τη συγκριτική παράθεση των απόψεων των αποφοίτων για τους λόγους που είχαν επιλέξει το Δ.Π.Μ.Σ. για μεταπτυχιακές σπουδές (που αντανακλούν τις απόψεις που είχαν πριν φοιτήσουν σε αυτό) και για το ποια θεωρούν ως ισχυρότερα στοιχεία του Δ.Π.Μ.Σ. (τα οποία αντανακλούν τις απόψεις τους μετά την αποφοίτησή τους από αυτό), επιβεβαιώνεται η πολύ θετική αξιολόγησή τους για τους καθηγητές, το πρόγραμμα σπουδών και τα μαθήματα, καθώς και για τις υπηρεσίες της γραμματείας.

Οι παραπάνω καλές έως πολύ καλές επιδόσεις επιδέχονται βελτίωσης, με ακόμα μεγαλύτερες προσπάθειες τόσο από τη διοίκηση του Δ.Π.Μ.Σ., όσο και όλους τους εμπλεκόμενους σε αυτό. Εκεί όμως που υπάρχουν πολλά περιθώρια βελτίωσης και πρέπει να γίνουν οι περισσότερες προσπάθειες είναι στα εξής ζητήματα:

- Την ολοκλήρωση της διπλωματικής εργασίας μέσα στα προβλεπόμενα χρονικά όρια.
- Τη βελτίωση των αιθουσών Η/Υ που χρησιμοποιεί το Δ.Π.Μ.Σ.
- Ισχυρότερη σύνδεση με την αγορά εργασίας, ώστε, μεταξύ άλλων, οι απόφοιτοι να αισθάνονται ότι έχουν πάρει τα απαραίτητα εφόδια και τις γνώσεις από το Δ.Π.Μ.Σ. ώστε να είναι ανταγωνιστικοί στην εργασία τους.

Η έκθεση παρέχει συγκεκριμένες πληροφορίες για τις ανάγκες της αγοράς εργασίας στο προσεχές και μεσοπρόθεσμο μέλλον για υπηρεσίες Γεωργικής Συμβουλευτικής, σε επτά τομείς αιχμής: την αποτελεσματική οργάνωση και λειτουργία των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, τις γεωργικές επενδύσεις, τη διατροφή ακριβείας και την ελαχιστοποίηση του κόστους διατροφής στις κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις, τα Οικολογικά Προγράμματα (Ecoschemes), τα Φαρμακευτικά και Αρωματικά Φυτά, την ευφυή γεωργία και την ευζωία των παραγωγικών ζώων.

Τέλος, πολύ ουσιαστική είναι η συμβολή του Δ.Π.Μ.Σ. στην εφαρμογή της Γεωργικής Συμβουλευτικής, με βάση τις παρεχόμενες από αυτό γνώσεις τεχνικού και οικονομικού χαρακτήρα.

Εισαγωγή

Το Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (Δ.Π.Μ.Σ.) «Επιχειρηματικότητα & Συμβουλευτική στην Αγροτική Ανάπτυξη» λειτουργεί από το ακαδημαϊκό έτος 2014-2015 μέχρι και σήμερα, στο Τμήμα Αγροτικής Οικονομίας & Ανάπτυξης της Σχολής Εφαρμοσμένων Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών, σε συνεργασία με το Τμήμα Επιστήμης Ζωικής Παραγωγής της Σχολής Επιστημών των Ζώων του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Το Δ.Π.Μ.Σ. αποτελεί εφαρμοσμένο Πρόγραμμα Σπουδών που συνδυάζει τη διεπιστημονική προσέγγιση και τη θεωρητική γνώση με την αναπτυξιακή πρακτική, με ιδιαίτερη έμφαση στην εισαγωγή και διαχείριση της καινοτομίας.

Το Δ.Π.Μ.Σ. είναι το μοναδικό στην Ελλάδα που προσφέρει σύγχρονες γνώσεις στην Οικονομική και Διοικητική Επιστήμη, στη Συμβουλευτική και στις Επιστήμες Ζωικής Παραγωγής και Υδατοκαλλιεργειών, συνδυασμένες με σημαντικά θέματα Φυτικής Παραγωγής. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ανάπτυξη της Επιχειρηματικότητας και τη διαχείριση της Καινοτομίας.

Η παρούσα μελέτη αφορά τις απόψεις των αποφοίτων του Δ.Π.Μ.Σ. των ακαδημαϊκών ετών 2018-2019 έως 2022-2023, οι οποίοι είχαν αποφοιτήσει μέχρι τον Μάρτιο 2025. Η έρευνα έχει στόχο να αξιολογήσει μια σειρά από σημαντικά ζητήματα του Προγράμματος (πρόγραμμα σπουδών, διδάσκοντες, υποδομές, διπλωματική εργασία, γραμματειακή υποστήριξη κ.ά.) και να διερευνήσει την επαγγελματική κατάσταση, το είδος της απασχόλησης καθώς και τη συμβολή του Δ.Π.Μ.Σ. στην επαγγελματική ή/και ακαδημαϊκή σταδιοδρομία των αποφοίτων του. Οι τεχνικές πληροφορίες για την έρευνα περιγράφονται στο Πλαίσιο 1.

Τα ευρήματα της έρευνας αποτελούν για το Δ.Π.Μ.Σ. πολύτιμη πηγή πληροφόρησης, τα οποία θα αξιοποιηθούν για τη βελτίωση της παρεχόμενης εκπαίδευσης και της δομής του προγράμματος, ενώ παράλληλα θα χρησιμεύσουν για την ενίσχυση των δεσμών του Δ.Π.Μ.Σ. με τους αποφοίτους του, καθώς και με την αγορά εργασίας.

Η παρούσα έκθεση αποτελείται από έξι κεφάλαια. Μετά την εισαγωγή, στο πρώτο κεφάλαιο περιγράφεται συνοπτικά το ευρύτερο πλαίσιο της αγροτικής επιχειρηματικότητας και της γεωργικής συμβουλευτικής, τόσο στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.), όσο και στην Ελλάδα, καθώς και η αναγκαιότητα παροχής υψηλού

επιπέδου Γεωργικής Συμβουλευτικής κατά την προγραμματική περίοδο 2023-2027. Το δεύτερο κεφάλαιο περιλαμβάνει την αναλυτική καταγραφή των αποτελεσμάτων της έρευνας. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι ανάγκες της αγοράς εργασίας στο προσεχές και μεσοπρόθεσμο μέλλον για υπηρεσίες Γεωργικής Συμβουλευτικής, σε έξι τομείς αιχμής. Στο τέταρτο κεφάλαιο περιγράφεται συνοπτικά η συμβολή του Δ.Π.Μ.Σ. στην εφαρμογή της Γεωργικής Συμβουλευτικής, ενώ οι προοπτικές απασχόλησης των αποφοίτων αποτελούν το αντικείμενο του πέμπτου κεφαλαίου. Η έκθεση ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα.

1. Το Δ.Π.Μ.Σ. στο ευρύτερο πλαίσιο της αγροτικής επιχειρηματικότητας και της γεωργικής συμβουλευτικής

Όπως υποδηλώνει και ο τίτλος του, το Δ.Π.Μ.Σ. έχει σαν κεντρικούς άξονες αναφοράς τόσο την *επιχειρηματικότητα*, όσο και τη *συμβουλευτική* στην αγροτική ανάπτυξη. Οι δύο αυτοί άξονες δεν είναι άσχετοι μεταξύ τους, αλλά σε μεγάλο βαθμό αλληλοϋποστηριζόμενοι, αφού η γεωργική συμβουλευτική αποτελεί θεμελιώδη προϋπόθεση και για την προώθηση της αγροτικής επιχειρηματικότητας. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι το Δ.Π.Μ.Σ. «Επιχειρηματικότητα και Συμβουλευτική στην Αγροτική Ανάπτυξη» είναι το μοναδικό στην Ελλάδα που προσφέρει γνώσεις μεταπτυχιακού επιπέδου στο αντικείμενο της Γεωργικής Συμβουλευτικής.

Γι' αυτό το λόγο, κρίνεται αρχικά σκόπιμη η αναφορά στο γνωστικό αυτό πεδίο και τις προοπτικές του στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα.

1.1 Η Γεωργική Συμβουλευτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Μέσω της παροχής εξειδικευμένων συμβουλών και τεχνογνωσίας, οι γεωργικοί σύμβουλοι συμβάλλουν στην επίτευξη των στρατηγικών στόχων της Ε.Ε. για την αγροτική ανάπτυξη και τη βιωσιμότητα του γεωργικού τομέα.

Η έννοια της γεωργικής συμβουλευτικής (Γ.Σ.), επισήμως εισήχθη κατά τη μεταρρύθμιση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (Κ.Α.Π.) το 2003. Ο βασικός στόχος της μεταρρύθμισης ήταν να αποσυνδέσει τις άμεσες ενισχύσεις από το είδος και την ποσότητα της γεωργικής παραγωγής. Στο πλαίσιο αυτό, ο Κανονισμός 1782/2006 (ΕΚ), εισήγαγε ένα σύστημα πολλαπλής συμμόρφωσης, δηλ. έναν μηχανισμό που συνδέει τις άμεσες ενισχύσεις με τη συμμόρφωση των γεωργών με τα βασικά πρότυπα που αφορούν το περιβάλλον, την ασφάλεια των τροφίμων, την υγεία των ζώων και των φυτών και την καλή διαβίωση των ζώων, καθώς και την απαίτηση διατήρησης της γης σε καλή γεωργική και περιβαλλοντική κατάσταση.

Παράλληλα, τα κράτη-μέλη ήταν υποχρεωμένα να δημιουργήσουν ένα Σύστημα Παροχής Γεωργικών Συμβουλών, με βασικό στόχο την παροχή βοήθειας στους γεωργούς, ώστε αυτοί να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις της πολλαπλής συμμόρφωσης. Επίσης, το σύστημα στόχευε στη βελτίωση των συνολικών επιδόσεων και της αειφορίας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, ώστε οι ίδιοι οι γεωργοί να μπορούν να ανταποκριθούν στα ποιοτικά πρότυπα της σύγχρονης γεωργίας.

Κατά την περίοδο 2014-2020, η Ε.Ε. προχώρησε στη διεύρυνση του πλαισίου παροχής των συμβουλευτικών υπηρεσιών εκτός του ορίου της πολλαπλής συμμόρφωσης. Έτσι, μέσω του Κανονισμού 1306/2013, ενθαρρύνθηκε η σύσταση υπηρεσιών παροχής συμβουλών, όχι μόνο στους γεωργούς, αλλά και τους κατόχους δασικών εκτάσεων, τους διαχειριστές γης και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Επίσης, υπογραμμίστηκε ότι, για να ενισχυθεί η ποιότητα και η αποτελεσματικότητα των συμβουλών που προσφέρονταν, θα πρέπει να υπάρξει σχετική πρόβλεψη αναφορικά με τα ελάχιστα προσόντα και την τακτική επιμόρφωση των συμβούλων.

Το συγκεκριμένο μέτρο ήρθε να λειτουργήσει συμπληρωματικά με το σύστημα παροχής γεωργικών συμβουλών, το οποίο θεσπίστηκε με τα άρθρα 12 και 14 του Κανονισμού 1306/2015, και συνέδεσε την παρουσία των συμβούλων με ένα πιο διευρυμένο πλαίσιο ζητημάτων.

Όσον αφορά την αξιολόγηση των επιδόσεων, η Ε.Ε. αξιολογεί τον αντίκτυπο και την αποτελεσματικότητα των γεωργικών συμβουλευτικών υπηρεσιών της με βάση ένα σύνολο βασικών δεικτών. Αυτοί οι δείκτες περιλαμβάνουν τον αριθμό των γεωργών που έχουν εκπαιδευθεί, το επίπεδο υιοθέτησης των συνιστώμενων πρακτικών και τον αντίκτυπο στην παραγωγικότητα και τη βιωσιμότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

Τέλος, στην περίοδο 2023-2027, μέσω των Στρατηγικών Σχεδίων της Κ.Α.Π. που καταρτίστηκαν από κάθε χώρα της Ε.Ε., επιχειρείται για πρώτη φορά, η συγκρότηση ενός ολοκληρωμένου Συστήματος Γεωργικής Γνώσης και Καινοτομίας (AKIS). Συγκεκριμένα, οι Γεωργικές Συμβουλευτικές Υπηρεσίες, τα Ευρωπαϊκά και Εθνικά Δίκτυα της Κ.Α.Π. και η Ευρωπαϊκή Σύμπραξη Καινοτομίας θα συμβάλλουν, από κοινού, στην ολοκληρωμένη προσέγγιση/στρατηγική για τον εκσυγχρονισμό, την προώθηση της καινοτομίας και τη διάδοση της γνώσης στον αγροδιατροφικό τομέα. Με αυτό τον τρόπο εγκαθιδρύεται ένας μηχανισμός υπηρεσιών υποστήριξης και καινοτομίας, που αφορά την ενημέρωση και διάδοση γνώσεων και καινοτομιών στον πρωτογενή τομέα, τη συμβουλευτική υποστήριξη των γεωργών-δασεργατών, τη δικτύωση και τη συνδημιουργία καινοτομίας και τέλος την οικοδόμηση ικανοτήτων. Μέσω του AKIS διασφαλίζεται η αμφίδρομη επικοινωνία, ώστε τα ερευνητικά αποτελέσματα, προσαρμοσμένα στις τοπικές συνθήκες και ιδιαίτερες ανάγκες, να διαχέονται άμεσα στους ενδιαφερόμενους/χρήστες του αγροτικού χώρου.

1.2. Η Γεωργική Συμβουλευτική στην Ελλάδα σήμερα

Το Σύστημα Παροχής Γεωργικών Συμβουλών θεσπίστηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα το 2007, στο πλαίσιο του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης (Π.Α.Α.) 2007-2013 και είχε μοναδικό στόχο και αντικείμενο την εναρμόνιση με τις απαιτήσεις της πολλαπλής συμμόρφωσης. Αποφασίστηκε η παροχή των υπηρεσιών Γ.Σ. να ανατίθεται σε ιδιώτες συμβούλους, ενώ το κράτος θα έπρεπε να διατηρήσει το ρόλο του επόπτη και ρυθμιστή και να δώσει προτεραιότητα στους γεωργούς εκείνους που λάμβαναν πάνω από 15.000 ευρώ ως άμεσες ενισχύσεις σε ετήσια βάση.

Στη συνέχεια, στο Π.Α.Α. 2014-2020 υπήρχε η πρόβλεψη της στήριξης φορέων που παρέχουν τη σχετική υπηρεσία. Οι δικαιούχοι για την υλοποίηση του έργου αυτού, ήταν δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς οι οποίοι επιλέγονταν από τον ενδιαμέσο φορέα διαχείρισης μέσω προκήρυξης ανοικτού δημόσιου διαγωνισμού. Όπως ανέφεραν οι σχετικές διατάξεις, η διαδικασία της επιμόρφωσης των γεωργικών συμβούλων, πραγματοποιείτο μία φορά κάθε τρία έτη, βάσει των αποτελεσμάτων αξιολόγησης της διαδικασίας παροχής συμβουλών αλλά και τις ανάγκες που διαπιστώνονταν ως προς τις δομές παροχής συμβουλών.

Το σύστημα παροχής συμβουλών σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις που ισχύει σήμερα στην Ελλάδα, θεσπίστηκε βάσει της υπουργικής απόφασης 163/13692/25.1.2018 και έχει τρεις στόχους: α) οι γεωργοί, κυρίως οι μικρότερης ηλικίας, να βελτιώνουν τη συνολική απόδοση των γεωργικών τους εκμεταλλεύσεων με βιώσιμο τρόπο, β) να ενθαρρύνεται η αξιοποίηση των γεωργικών συμβούλων από την ομάδα αυτή των γεωργών και γ) οι γεωργικοί σύμβουλοι δια της ενίσχυσης της καινοτομίας, να συμβάλουν στον στόχο της αειφορίας του αγροδιατροφικού συστήματος και στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.

Σημειώνεται ότι ο Οργανισμός ΕΛΓΟ ΔΗΜΗΤΡΑ έχει την τελευταία πενταετία διοργανώσει κύκλους ταχύρρυθμων σεμιναρίων πολύ μικρής διάρκειας, μέσω των οποίων έχει πιστοποιήσει περίπου 4000 γεωργικούς συμβούλους.

Παρότι ο Κανονισμός (Ε.Ε.) αριθ. 1305/2013 οδήγησε σε σημαντική αύξηση της διαθεσιμότητας συμβουλευτικών υπηρεσιών για τους γεωργούς των χωρών της Ε.Ε. και της προσβασιμότητας σε αυτές, η εφαρμογή και η αποτελεσματικότητα των συμβουλευτικών υπηρεσιών ποικίλλει σημαντικά μεταξύ των κρατών μελών, λόγω διαφορών στην εθνική νομοθεσία, τις δομές και την αποτελεσματικότητα των

συστημάτων παροχής γεωργικών συμβουλών. Ο εν λόγω Κανονισμός αφήνει στη διακριτική ευχέρεια των ΚΜ τη θέσπιση συγκεκριμένων κανόνων για τα προσόντα, τα κριτήρια επιλογής καθώς και την εκπαίδευση των γεωργικών συμβούλων. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε σημαντικές διαφοροποιήσεις της ποιότητας των συμβουλευτικών υπηρεσιών μεταξύ των χωρών της Ε.Ε., συνεπώς και σε δυνητικά μειονεκτική θέση τους γεωργούς στις χώρες όπου τα συστήματα συμβουλών υστερούν.

Επιπλέον, ενώ το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης παρέχει σημαντική χρηματοδότηση για συμβουλευτικές υπηρεσίες, οι περίπλοκες γραφειοκρατικές διαδικασίες που συνδέονται με το ταμείο εμποδίζουν την αποτελεσματικότητά του. Η διαδικασία υποβολής αίτησης μπορεί να είναι χρονοβόρα και δύσκολη για τους γεωργούς μικρής κλίμακας, καθιστώντας τη λιγότερο προσβάσιμη σε όσους μπορεί να τη χρειάζονται περισσότερο.

Για να αντιμετωπιστούν αυτές οι ανησυχίες, θα ήταν επωφελές για την Ε.Ε. και την Ελλάδα να εξετάσουν ρυθμιστικές προσαρμογές που θα διασφαλίζουν πιο δίκαιη πρόσβαση σε συμβουλευτικές υπηρεσίες, θα τυποποιούν τα προσόντα των γεωργικών συμβούλων και θα απλοποιούν τις διαδικασίες αιτήσεων για χρηματοδότηση.

Σε ό,τι αφορά την Ελλάδα, από σχετική έκθεση του ΟΕCD (2015) έχει αναφερθεί ότι η λειτουργία του Συστήματος Παροχής Γεωργικών Συμβουλών, είναι **σχετικά αναποτελεσματική**, γεγονός που προκύπτει κατά βάση από την ελάχιστη απορρόφηση του προγράμματος σε σχέση με τη πληθώρα γεωργών που λαμβάνουν ενισχύσεις.

Από την κριτική αποτίμηση του εν λόγω μέτρου, προκύπτει ότι η κατάρτιση των γεωργικών συμβούλων είναι ανεπαρκής, γεγονός που οδήγησε σε μειωμένη δράση και ανεπάρκεια (Koutsouris, 2014). Επίσης, διαπιστώθηκε έλλειψη μιας αποτελεσματικής εκστρατείας για την ευαισθητοποίηση σχετικά με το πρόγραμμα, η οποία σε συνδυασμό με τη νοοτροπία των γεωργών λειτούργησε ανασταλτικά για τη συμμετοχή τους. Επιπλέον, τα χρονικά όρια για την εφαρμογή του προγράμματος ήταν ιδιαίτερα στενά. Έτσι, **τα οφέλη που αποκομίζουν οι Έλληνες γεωργοί από την άποψη της πρόσβασης σε νέες γνώσεις και δεξιότητες είναι μέτρια, και οι καινοτομίες δεν διαδίδονται επαρκώς μέσω του εν λόγω προγράμματος.**

Γενικότερα, ζητήματα όπως η γήρανση του αγροτικού πληθυσμού, η περιορισμένη πρόσβαση σε συμβουλευτικές υπηρεσίες σε απομακρυσμένες περιοχές και η συνεχιζόμενη οικονομική κρίση που έχει οδηγήσει σε σημαντική μείωση των δημόσιων

πόρων, συνηγορούν στην χαμηλή αποτελεσματικότητα των συμβουλευτικών υπηρεσιών στην Ελλάδα.

Οι σύμβουλοι θα μπορούν να παρέχουν συμβουλές σε ατομικό, ομαδικό και τοπικό επίπεδο ανάλογα με τον τύπο συμβουλής και δράσης τους. Σημαντική είναι και η ίδια η διαδικασία της παροχής συμβουλών η οποία προβλέπει τρία τουλάχιστον στάδια: α) την ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης, β) την παροχή της συμβουλής και γ) την εκ των υστέρων αποτίμηση.

Μία βασική ευθύνη των γεωργικών συμβούλων είναι **η συνεχής επιμόρφωσή τους και η βελτίωση των παρεχόμενων συμβουλών και υπηρεσιών τους.**

1.3. Η αναγκαιότητα παροχής υψηλού επιπέδου Γεωργικής Συμβουλευτικής κατά την προγραμματική περίοδο 2023-2027

Η αναγκαιότητα και ο κρίσιμος ρόλος της παροχής υψηλού επιπέδου Γεωργικής Συμβουλευτικής στην ανάπτυξη της Ελληνικής γεωργίας έχει επισημανθεί με εμφαντικό τρόπο και στο Ελληνικό Στρατηγικό Σχέδιο της Κ.Α.Π., για την περίοδο 2023-2027.

Ενδεικτικό του γεγονότος αυτού είναι ότι η παροχή υψηλού επιπέδου/στοχευμένων Συμβουλευτικών Υπηρεσιών προς τους γεωργούς έχει διαπιστωθεί, είτε ως Ιεραρχημένη Ανάγκη, είτε ως Κατηγορία Παρέμβασης σε όλους ανεξαιρέτως τους Ειδικούς Στόχους της Κ.Α.Π., στο Ελληνικό Στρατηγικό Σχέδιο της περιόδου 2023-2027. Ακολουθούν ορισμένα ενδεικτικά παραδείγματα:

Πίνακας 1: Η Γεωργική Συμβουλευτική στο πλαίσιο των Ειδικών Στόχων της ΚΑΠ κατά την περίοδο 2023-2027

ΕΙΔΙΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ	ΙΕΡΑΡΧΗΜΕΝΗ ΑΝΑΓΚΗ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ
ΕΣ1: Βιώσιμο Γεωργικό Εισόδημα	Μείωση του κόστους παραγωγής στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις εντάσεως εργασίας.	Παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών/Υιοθέτηση Καινοτομιών

	Βελτίωση της Ακαθάριστης Αξίας Παραγωγής στις εκμεταλλεύσεις των παραγωγικών εξειδικεύσεων: δημητριακών, λοιπών αροτραίων, της ελαιοκομίας και της αμπελοκαλλιέργειας	Παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών
	Αύξηση του Γεωργικού Οικογενειακού Εισοδήματος ανά εκμετάλλευση στις παραγωγικές εξειδικεύσεις: δημητριακά, ελαιοκομία, αμπελοκαλλιέργεια, Λοιπές αροτραίες καλλιέργειες, Οπωροφόρα δένδρα, Συνδυασμός μόνιμων καλλιεργειών, Μικτή φυτική παραγωγή.	Παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών
	Ανάπτυξη της προβατοτροφίας και ανάδειξη των εγχώριων φυλών.	Παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών
ΕΣ2: Ανταγωνιστικότητα	Περαιτέρω αύξηση του οικονομικού μεγέθους των εκμεταλλεύσεων.	Παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών/Συμμετοχή σε προγράμματα εκπαίδευσης
	Υποστήριξη για περαιτέρω αύξηση της παραγωγικότητας (TFP) στην αιγοπροβατοτροφία και τα κηπευτικά.	Παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών/Συμμετοχή σε προγράμματα εκπαίδευσης
	Εξειδικευμένη στρατηγική για εξαγωγές γεωργικών και διατροφικών προϊόντων σε συγκεκριμένες αγορές-στόχους.	Παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών/Συμμετοχή σε προγράμματα εκπαίδευσης
ΕΣ3: Βελτίωση της θέσης των γεωργών στην αγροδιατροφική αλυσίδα	Αξιοποίηση της αυξημένης ζήτησης για ασφαλή και ποιοτικά τρόφιμα που διαθέτουν σήμανση.	Εκπαίδευση / Κατάρτιση / Συμβουλές
	Λήψη μέτρων προσαρμογής για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής σε εξωστρεφή α/δ προϊόντα.	Εκπαίδευση / Κατάρτιση / Συμβουλές
ΕΣ4: Κλιματική Αλλαγή	Συμπερίληψη στο ΑΚΙΣ δράσεων ενημέρωσης, κατάρτισης και συμβουλών για δράσεις μετριασμού και προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή.	Τομεακές παρεμβάσεις, Συνεργασία, Ανταλλαγή γνώσεων και ενημέρωση
ΕΣ5: Διαχείριση Φυσικών Πόρων	Συμπερίληψη στο ΑΚΙΣ δράσεων ενημέρωσης, κατάρτισης και συμβουλών για δράσεις προστασίας των εαδφικών πόρων.	Τομεακές παρεμβάσεις, Συνεργασία, Ανταλλαγή γνώσεων και ενημέρωση
ΕΣ6: Βιοποικιλότητα	Ενθάρρυνση της ανταλλαγής πληροφοριών, παροχής κατάρτισης και συμβουλών στους παραγωγούς στα πλαίσια του ΑΚΙΣ έτσι ώστε να γίνουν πιο κατανοητές οι σχέσεις αλληλεπίδρασης γεωργίας / δασοπονίας και βιοποικιλότητας και να διευκολυνθεί η εφαρμογή της ενισχυμένης αιρεσιμότητας καθώς και των άλλων μέτρων στα πλαίσια του Στρ. Σχεδίου.	Τομεακές παρεμβάσεις, Συνεργασία, Ανταλλαγή γνώσεων και ενημέρωση
ΕΣ7: Προσέλκυση Νέων	Αναβάθμιση εκπαίδευσης και κατάρτισης καθώς και παροχή συμβουλών με επικέντρωση στους νέους γεωργούς.	Παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών
ΕΣ8: Προώθηση Απασχόλησης	Εστίαση σε δράσεις για την υποβοήθηση της ένταξης στην αγορά εργασίας των νέων .	Κατάρτιση /συμβουλευτική
ΕΣ9: Γεωργία-Ασφαλή Τρόφιμα	Ενίσχυση των δράσεων κατάρτισης/συμβουλευτικής προς τους γεωργούς για την ορθολογική χρήση των φυτοπροστατευτικών.	Συμμετοχή σε προγράμματα εκπαίδευσης / λήψης συμβουλών
ΕΣ10: Γνώση, Καινοτομία, Ψηφιοποίηση	Ενίσχυση των δράσεων που αφορούν στη διάχυση και αξιοποίηση/υιοθέτηση καινοτομιών ιδίως μέσω συνεργασιών	Παροχή συμβουλών σε γεωργούς και λοιπές ενδιαφερόμενες ομάδες (stakeholders)
	Ενίσχυση των δράσεων που αφορούν στη διάχυση και αξιοποίηση/υιοθέτηση καινοτομιών ιδίως μέσω συνεργασιών	Εγκατάσταση συμβούλων και συμβουλευτικών υπηρεσιών (advisors - advisory services)

Επίσης, όπως αναφέρεται στο Στρατηγικό Σχέδιο της ΚΑΠ: «προϋπόθεση για τη λήψη συνδεδεμένης ενίσχυσης στη ζωική παραγωγή, αποτελεί για όλους τους δικαιούχους κτηνοτρόφους, η συμμετοχή τους σε πρόγραμμα παροχής συμβουλευτικής υποστήριξης (AKIS), από την 1/1/2025». Οπότε ανακύπτουν κρίσιμα ερωτήματα:

- Πότε και πώς θα δημιουργηθεί ο κατάλληλος μηχανισμός για την εκπλήρωση αυτής της ανάγκης;
- Πόσοι και ποιοι σύμβουλοι θα τον πλαισιώσουν;
- Ποια θα είναι η σχέση του με το Σύστημα Γεωργικής Γνώσης και Καινοτομίας (AKIS);

Η παροχή συνδεδεμένων ενισχύσεων, σε συνδυασμό με την παροχή εκπαίδευσης και συμβουλευτικής υποστήριξης, θα συμβάλει ποικιλοτρόπως στην επίτευξη του στόχου της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας, της ποιότητας και της βιωσιμότητας σημαντικών κλάδων της ελληνικής γεωργίας, όπως π.χ. η αιγοπροβατοτροφία και η βοοτροφία.

Όμως, η χορήγηση των συνδεδεμένων ενισχύσεων πρέπει να συμβαδίζει με την βελτίωση της αποτελεσματικότητας, διότι, μεγάλο μέρος του ελλείμματος ανταγωνιστικότητας της ελληνικής γεωργίας, μπορεί να καλυφθεί με τον περιορισμό της σπατάλης των χρησιμοποιούμενων συντελεστών παραγωγής, που θα οδηγήσει στην μείωση του κόστους παραγωγής και στην αύξηση του γεωργικού εισοδήματος.

2. Τα αποτελέσματα της Έρευνας των Αποφοίτων

Πλαίσιο 1: Η ταυτότητα της Έρευνας

Έρευνα Αποφοίτων των ακαδημαϊκών ετών: 2018-2019 έως 2022-2023

Διάρκεια της Έρευνας: από 17/3/2025 μέχρι 7/4/2025

Είδος Έρευνας: Διαδικτυακή έρευνα μέσω ερωτηματολογίου στην εφαρμογή Google docs

Σύνταξη Ερωτηματολογίου: Ι. Γούσιος και Π. Καρανικόλας, με εποικοδομητικές παρατηρήσεις και προσθήκες των μελών της Επιτροπής Προγράμματος Σπουδών του Δ.Π.Μ.Σ., Καθηγητών Γ. Βλάχου, Η. Γιαννάκη, Μ. Γκολιομύτη και Αθ. Παππά.

Βαθμολόγηση στην κλίμακα: 1 [Καθόλου], 2 [Λίγο], 3 [Αρκετά], 4 [Πολύ], 5 [Πάρα Πολύ]

Ποσοστό ανταπόκρισης: Το ερωτηματολόγιο στάλθηκε στους 110 απόφοιτους των ακαδημαϊκών ετών 2018-2019 έως 2022-2023 και απάντησαν 54 από αυτούς (ποσοστό ανταπόκρισης 49,1%).

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία το ποσοστό αυτό ανταπόκρισης θεωρείται απολύτως ικανοποιητικό για τέτοιου είδους έρευνες (Meng-Jia et al., 2022· L'Ecuyer et al., 2023).

2.1 Χαρακτηριστικά όλων των αποφοίτων

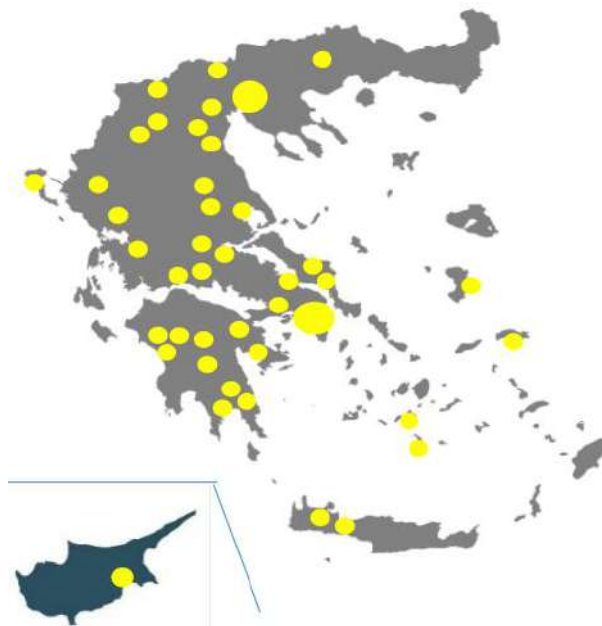
Οι απόφοιτοι του «Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών (Δ.Π.Μ.Σ.) «Επιχειρηματικότητα και Συμβουλευτική στην Αγροτική Ανάπτυξη» ανέρχονται σε 110 από το ακαδημαϊκό έτος 2018-2019 έως τον Μάρτιο του 2025 (Πίνακας 2).

Πίνακας 2: Αριθμός αποφοίτων ΔΠΜΣ ανά έτος

Ακαδημαϊκά Έτη εγγραφής των φοιτητών	Απόφοιτοι
2018-2019	18
2019-2020	27
2020-2021	30
2021-2022	20
2022-2023	15
ΣΥΝΟΛΟ	110

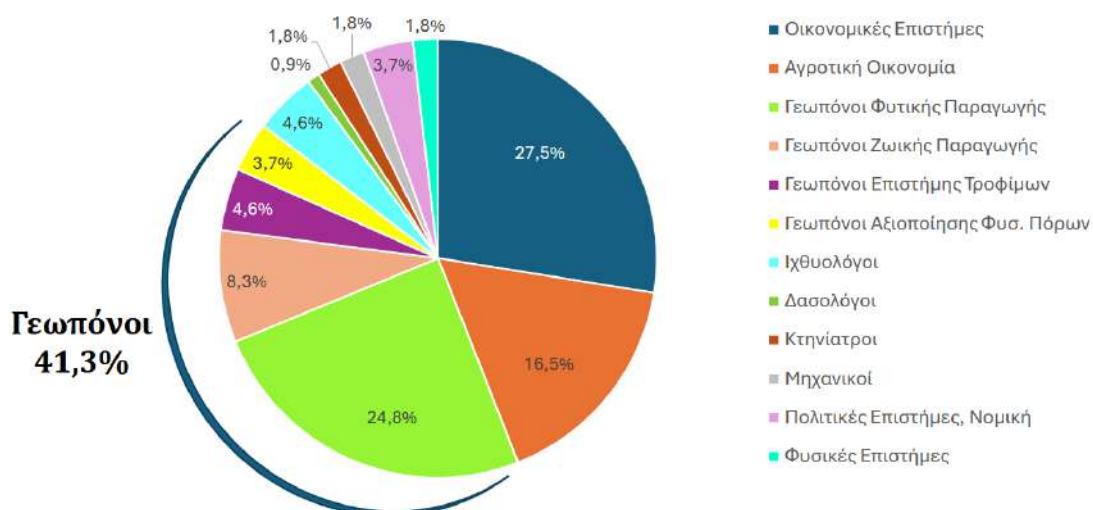
Η γεωγραφική διασπορά των μόνιμων κατοικιών των αποφοίτων περιλαμβάνει 30 Περιφερειακές Ενότητες (Π.Ε.) της χώρας και 1 εκτός αυτής (Κύπρος). Το 46,4% των αποφοίτων διαμένει μόνιμα στην Αθήνα (49,1% στην Αττική) και ακολουθούν η Θεσσαλονίκη (6 απόφοιτοι) και οι Π.Ε.: Εύβοιας και Λάρισας με 5 αποφοίτους η κάθε μία, η Αργολίδα με 4 αποφοίτους και η Μαγνησία, η Αρκαδία και η Λακωνία με 3 αποφοίτους.

Χάρτης 1: Γεωγραφική προέλευση όλων των αποφοίτων

Μεγάλο είναι και το εύρος της επιστημονικής προέλευσης των αποφοίτων, όπως προκύπτει από το πρώτο τους πτυχίο, γεγονός που φανερώνει την έλξη που δημιουργεί το ΔΠΜΣ σε επιστήμονες ποικίλων προελεύσεων (Διάγραμμα 1). Οι γεωπόνους, αθροιστικά, αντιπροσωπεύουν το 41,3% των επιστημονικών εξειδικεύσεων, με τους γεωπόνους φυτικής παραγωγής να προηγούνται (24,8%) και τους γεωπόνους ζωικής παραγωγής, επιστήμης τροφίμων και αξιοποίησης φυσικών πόρων & γεωργικής μηχανικής να έπονται, με αντίστοιχα ποσοστά 8,3%, 4,6% και 3,7%. Πάρα πολύ σημαντικό είναι το ποσοστό των οικονομολόγων (με προπτυχιακές σπουδές σε οικονομικές επιστήμες και διοίκηση επιχειρήσεων), που ανέρχεται σε 27,5%, καθώς και των γεωργοοικονομολόγων (16,5%). Έξι άλλες επιστημονικές εξειδικεύσεις (ιχθυολόγοι, δασολόγοι, κτηνίατροι, μηχανικοί, πολιτικές επιστήμες, νομική και φυσικές επιστήμες) συμπληρώνουν τον σχετικό κατάλογο, με τους ιχθυολόγους να υπερτερούν με 4,6%.

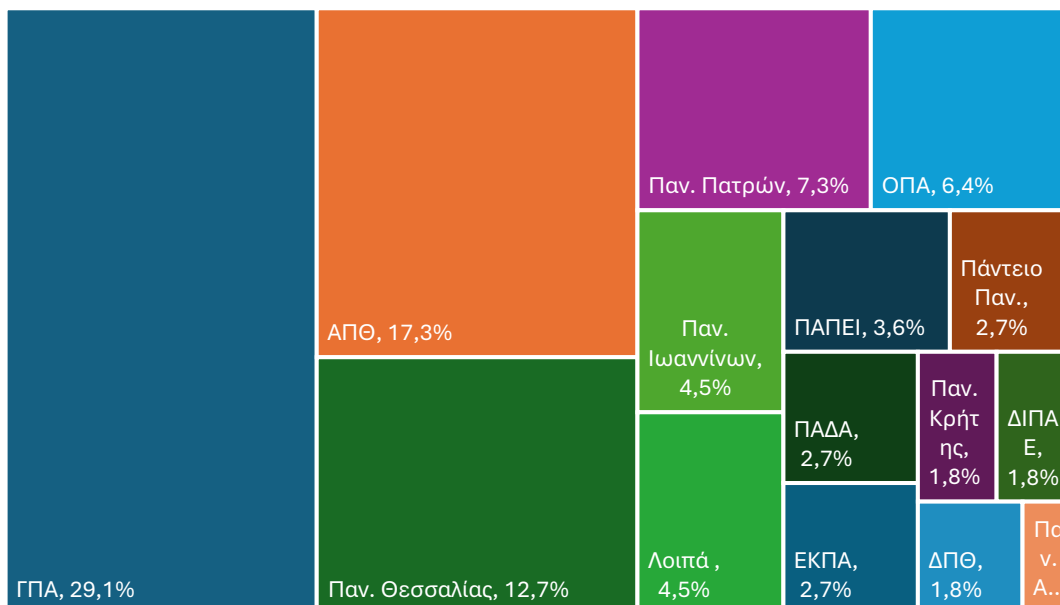
Διάγραμμα 1: Επιστημονική προέλευση όλων των αποφοίτων

Ως προς το Πανεπιστημιακό ή τεχνολογικό ίδρυμα προέλευσης των αποφοίτων, το 29,1% των αποφοίτων (32 άτομα) έχουν λάβει το πρώτο τους πτυχίο από το Γ.Π.Α., εκ των οποίων οι μισοί (16 άτομα) από το Τμήμα Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης. Από το Τμήμα Επιστήμης Ζωικής Παραγωγής και Υδατοκαλλιεργειών έλαβαν πτυχίο 6 απόφοιτοι και 3 απόφοιτοι από καθένα από τα Τμήματα Επιστήμης Φυτικής Παραγωγής, Επιστήμης Τροφίμων & Διατροφής του Ανθρώπου και Αξιοποίησης Φυσικών Πόρων και Γεωργικής Μηχανικής.

Διάγραμμα 2: Πανεπιστήμιο προέλευσης όλων των αποφοίτων

Πρώτο Πτυχίο από:

Το 36,4% των αποφοίτων πήραν το πρώτο τους πτυχίο από Σχολές/Τμήματα Γεωπονικού ή/και Γεωργοοικονομικού ενδιαφέροντος εκτός του Γ.Π.Α. (π.χ. Τμήμα Γεωπονίας Α.Π.Θ., Τμήμα Γεωπονίας Φυτικής Παραγωγής & Αγροτικού Περιβάλλοντος του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων Αγροτικών Προϊόντων & Τροφίμων Πανεπιστημίου Πατρών, Τμήμα Τεχνολόγων Γεωπόνων του πρώην ΑΤΕΙ Θεσσαλονίκης κ.λπ.).

Περίπου 1 στους 3 αποφοίτους έχει λάβει το πρώτο του πτυχίο από σχολές, με ευρύτερο οικονομικό προσανατολισμό (π.χ. Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής και Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, Τμήμα Οργάνωσης & Διοίκησης Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Πειραιώς κ.λπ.) ή χωρίς συγγενές γνωστικό αντικείμενο (π.χ. Τμήμα Νομικής, Τμήμα Ιστορίας & Φιλοσοφίας της Επιστήμης του Ε.Κ.Π.Α., Τμήμα Φυσικής του Πανεπιστημίου Πατρών, Τμήμα Ραδιολογίας – Ακτινολογίας του ΑΤΕΙ Αθήνας κ.λπ.).

Το 18,2% των αποφοίτων (20 απόφοιτοι) πήραν το πρώτο τους πτυχίο από Τ.Ε.Ι. ή Α.Τ.Ε.Ι. και 3 απόφοιτοι από Πανεπιστήμια που ήταν πρώην Τ.Ε.Ι. (π.χ. ΠΑ.Δ.Α., τμήματα του Τ.Ε.Ι. Ηπείρου που εντάχθηκαν στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων). Τέλος, 2 απόφοιτοι (κάτοχοι μεταπτυχιακών τίτλων και ένας εξ αυτών και διδακτορικού)

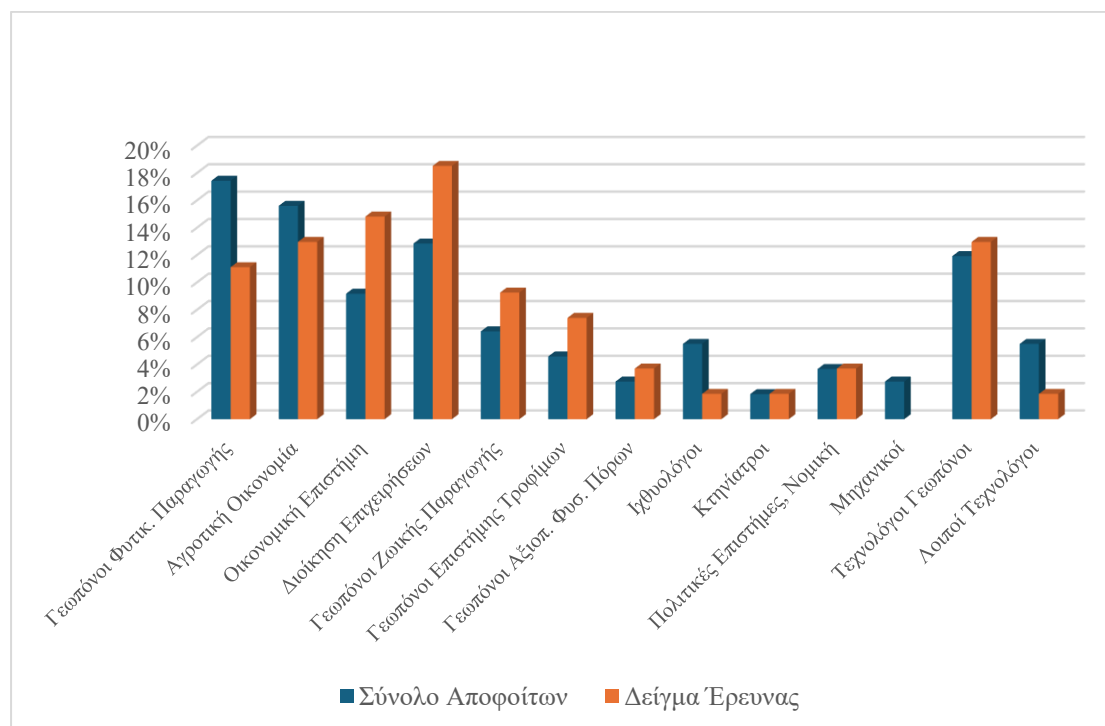
σπούδασαν στο Ηνωμένο Βασίλειο και 1 απόφοιτος από Πανεπιστήμιο της Τσεχίας με πτυχίο ισοδύναμο των Τ.Ε.Ι.

2.2 Χαρακτηριστικά των αποφοίτων του δείγματος

Από τους 54 αποφοίτους που απάντησαν στην έρευνα:

- το 22,2% είναι απόφοιτοι του Γ.Π.Α. (13 απόφοιτοι) εκ των οποίων οι 6 είναι απόφοιτοι του Τμήματος Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης.
- 9 απόφοιτοι έλαβαν το πρώτο τους πτυχίο από πρώην Τ.Ε.Ι. ή Α.Τ.Ε.Ι.
- 9 απόφοιτοι έλαβαν το πρώτο τους πτυχίο από το Α.Π.Θ.
- 5 απόφοιτοι έλαβαν το πρώτο τους πτυχίο από το Ο.Π.Α.

Διάγραμμα 3: Ο πληθυσμός και το δείγμα της έρευνας

Όπως απεικονίζεται στο παραπάνω γράφημα, οι απόφοιτοι με πρώτο πτυχίο από αμιγώς Οικονομικά Τμήματα (Τμήματα Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης Επιχειρήσεων), όπως και οι Γεωπόνιοι Ζωικής Παραγωγής και Επιστήμης και Τεχνολογίας Τροφίμων υπερεκπροσωπούνται στην έρευνα, εν αντιθέσει με τους αποφοίτους των Τμημάτων Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης και Επιστήμης

Φυτικής Παραγωγής του Γ.Π.Α. καθώς και τους Ιχθυολόγους που υποεκπροσωπούνται.

2.3 Οι απαντήσεις στις ερωτήσεις της έρευνας

2.3.1 Οι λόγοι επιλογής του Δ.Π.Μ.Σ.

Στην ερώτηση για τους λόγους που επέλεξαν το Δ.Π.Μ.Σ. προέκυψε μια ποικιλία απαντήσεων. Ο σημαντικότερος λόγος είναι το ενδιαφέρον πρόγραμμα σπουδών, παράλληλα με τον συνδυασμό γνώσεων από πολλές επιστημονικές εξειδικεύσεις (35,2%), με δεύτερο σημαντικότερο λόγο επέκταση των γνώσεων του πρώτου πτυχίου (25,9%), η οποία δίνει τη δυνατότητα για περαιτέρω εξειδίκευση και εμπάθυνση των γνώσεων που είχαν ήδη αποκτήσει. Σημαντικό ποσοστό των απαντήσεων αφορά τις εξειδικευμένες γνώσεις γύρω από τη Γεωργική Συμβουλευτική (18,5%), η οποία σε αρκετές περιπτώσεις συνδυάζεται και με τις γνώσεις για την επιχειρηματικότητα. Εξίσου σημαντικό (18,5%) είναι και το ποσοστό των απαντήσεων που αναφέρονται στη συνάφεια του αντικειμένου του Δ.Π.Μ.Σ. με την εργασία στην οποία ήδη εργάζονταν οι απόφοιτοι πριν μπουν στο μεταπτυχιακό, γεγονός που υποδηλώνει την επιθυμία τους για εμπάθυνση των γνώσεων που έχουν σχέση με το αντικείμενο της εργασίας τους αλλά και την χρήση του μεταπτυχιακού τίτλου ως δυνατότητας για επαγγελματική ανέλιξη. Το 13% των απαντήσεων αναφέρονται στον τρόπο διεξαγωγής του προγράμματος, με τον συνδυασμό φυσικής παρουσίας για ένα Σαββατοκύριακο τον μήνα και διαδικτυακών μαθημάτων και σεμιναρίων, γεγονός που διευκολύνει πολύ την συμμετοχή στο Πρόγραμμα φοιτητών που διαμένουν εκτός Αττικής ή/και εργαζόμενους. Τέλος, το υψηλό επίπεδο γνώσεων των καθηγητών και η φήμη του Γεωπονικού Πανεπιστημίου αντιπροσωπεύουν το 7,4% των απαντήσεων στη συγκεκριμένη ερώτηση.

Πίνακας 3: Λόγοι επιλογής του Δ.Π.Μ.Σ.*

Πρόγραμμα Σπουδών, συνδυασμός γνώσεων	35,2%
Επέκταση γνώσεων πρώτου πτυχίου	25,9%
Γεωργική Συμβουλευτική	18,5%
Αντικείμενο συναφές με την εργασία	18,5%
Δυνατότητα εξ αποστάσεως και φυσικής παρουσίας	13,0%
Υψηλό επίπεδο γνώσεων των καθηγητών, φήμη του Γεωπονικού Πανεπιστημίου	7,4%

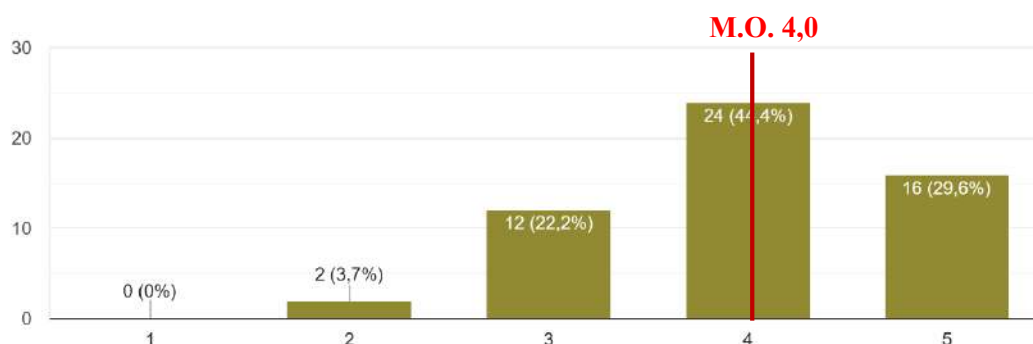
(*) σε αρκετές περιπτώσεις, δόθηκαν πολλαπλές απαντήσεις, στα παραπάνω ερωτήματα¹

Ειδικότερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι λόγοι που οι απόφοιτοι των Οικονομικών Τμημάτων (από Τμήματα Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης Επιχειρήσεων) επέλεξαν το Δ.Π.Μ.Σ.: για να διευρύνουν το επιστημονικό τους πεδίο στους τομείς της αγροτικής ανάπτυξης, λόγω της συνάφειας με το αντικείμενο της εργασίας τους, είτε τέλος διότι διαβλέπουν πεδίο ευκαιριών στον αγροτικό χώρο.

2.3.2 Τα Μαθήματα

Αναφορικά με το επίπεδο διδασκαλίας των μαθημάτων, περίπου τα 3/4 των αποφοίτων (74%) νιώθουν πολύ και πάρα πολύ ικανοποιημένοι/-ες από αυτό και μόλις δύο απόφοιτοι του Γ.Π.Α. (από τα Τμήματα Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης και Επιστήμης Ζωικής Παραγωγής) είναι λίγο ικανοποιημένοι/-ες.

Διάγραμμα 4: Πόσο συμφωνείτε με την ακόλουθη διατύπωση: Νιώθω ικανοποιημένος/-η από το επίπεδο διδασκαλίας των μαθημάτων

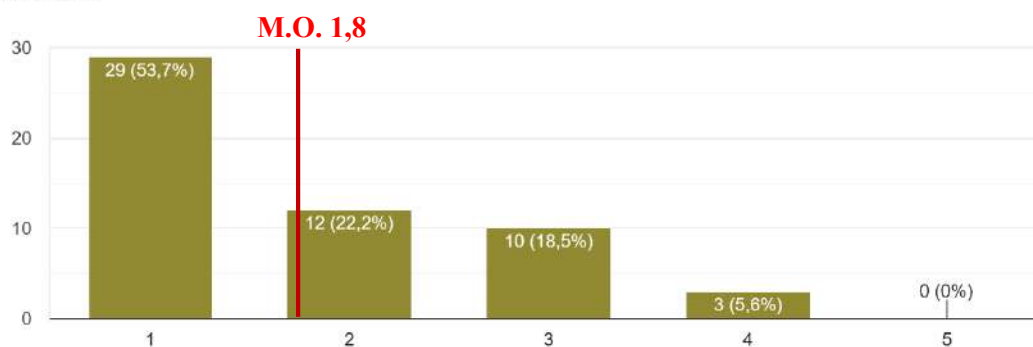
Ως προς τις ελλείψεις σε θέματα μαθημάτων ή/και διδασκόμενης ύλης, οι περισσότεροι απόφοιτοι δεν εντόπισαν τέτοια θέματα. Ελάχιστοι απόφοιτοι (4) επισήμαναν την επικάλυψη της ύλης με μαθήματα του προπτυχιακού επιπέδου, κυρίως σε μαθήματα ζωικής παραγωγής (3 απόφοιτοι) και αγροτικής οικονομίας (1 απόφοιτος), γεγονός που οφείλεται στη γνωσιακή συγγένεια του πρώτου πτυχίου των συγκεκριμένων αποφοίτων με τον αντικείμενο του Δ.Π.Μ.Σ. (2 απόφοιτοι τοι Τμήματος Επιστήμης Ζωικής

¹ Σε όποιες ερωτήσεις δόθηκαν πολλαπλές απαντήσεις στις επιλογές που είχαν οι ερωτώμενοι, τα ποσοστά σε κάθε επιλογή προκύπτουν από το πλήθος των απαντήσεων προς το πλήθος των ατόμων (54), οπότε το άθροισμα των ποσοστών είναι μεγαλύτερο του 100%.

Παραγωγής του Γ.Π.Α., ένας κτηνίατρος και ένας απόφοιτος του Τμήματος Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης του Γ.Π.Α.). Αρκετοί απόφοιτοι επιθυμούν *μεγαλύτερη σύνδεση με την αγορά* καθώς και την *παροχή εξειδικευμένων γνώσεων* (π.χ. κατάρτιση φακέλου για τις δηλώσεις ΟΣΔΕ). Επιπλέον, δεν έλλειψαν οι αναφορές για την ανάγκη για περισσότερες ώρες δια ζώσης διδασκαλίας. Τέλος, ορισμένοι απόφοιτοι δήλωσαν ότι οι ώρες διδασκαλίας για κάποια μαθήματα δεν αρκούσαν για να καλύψουν την ύλη τους. Ως προς την τελευταία παρατήρηση, σημειώνεται ότι το ΔΠΜΣ έχει ήδη αυξήσει τις ώρες διδασκαλίας των μαθημάτων, από το ακαδημαϊκό έτος 2023-24, προσθέτοντας ορισμένες επιπλέον ώρες διαδικτυακής διδασκαλίας, ανταποκρινόμενο σε σχετική παρατήρηση που είχε διατυπωθεί στις αξιολογήσεις των μαθημάτων του ΔΠΜΣ.

Περισσότεροι από τους μισούς αποφοίτους (53,7%) δεν αντιμετώπισαν κανένα πρόβλημα ή δυσκολία στην παρακολούθηση του Δ.Π.Μ.Σ. λόγω των γνώσεων που είχαν από το βασικό πτυχίο τους, ενώ το 22,2% είχαν λίγα τέτοια προβλήματα ή δυσκολίες και το 18,5% είχαν αρκετές δυσκολίες. Μόλις τρεις απόφοιτοι είχαν πολλές δυσκολίες, δύο εκ των οποίων είναι απόφοιτοι του Γ.Π.Α. (από το Τμήμα Επιστήμης Ζωικής Παραγωγής και από το Τμήμα Επιστήμης Τροφίμων και Διατροφής του Ανθρώπου) και ένας από το Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

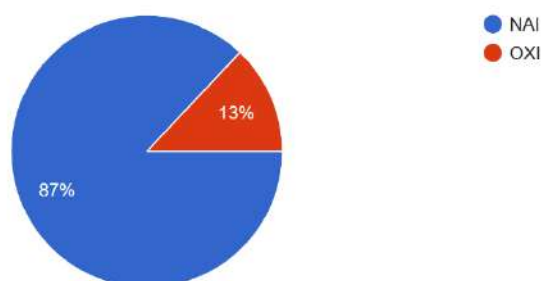
Διάγραμμα 5: Αντιμετωπίσατε κάποιο πρόβλημα ή κάποια δυσκολία κατά την παρακολούθηση του Δ.Π.Μ.Σ. βάσει των γνώσεων που είχατε από το βασικό πτυχίο σας;

2.3.3 Η συμμετοχή σε ομάδες εργασίας

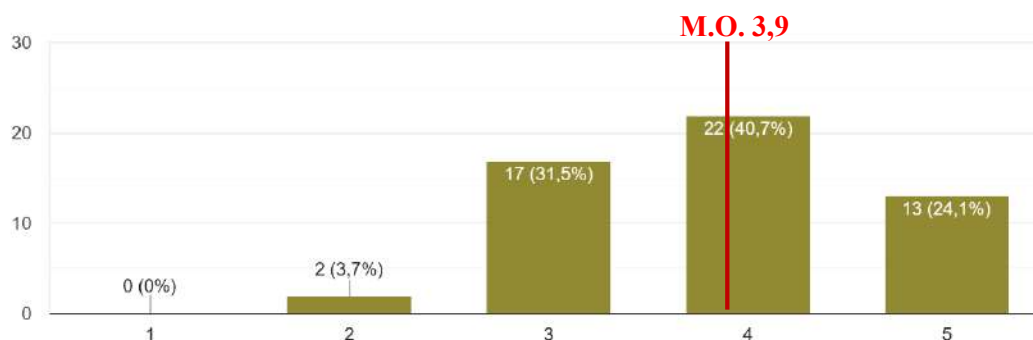
Η ενεργός συμμετοχή σε ομάδες εργασίας αποτελεί σημαντικό στοιχείο της όλης φιλοσοφίας του προγράμματος σπουδών και ενθαρρύνεται στο πλαίσιο των διαφόρων Θεματικών Ενοτήτων, με συμμετοχή ατόμων που έχουν διαφορετικές επιστημονικές εξειδικεύσεις. Από τις απαντήσεις προκύπτει ότι το 87% των αποφοίτων συμμετείχαν ενεργά σε ομάδες εργασίας και μόλις 7 απόφοιτοι (δηλ. το 13%) απάντησαν αρνητικά.

Διάγραμμα 6: Συμμετείχατε ενεργά σε ομάδες;

Στο ειδικότερο ερώτημα αν είχαν την παρότρυνση και καθοδήγηση από τους καθηγητές για τη συμμετοχή τους σε ομάδες, περίπου τα 2/3 (64,8%) απάντησαν «πολύ» και «πάρα πολύ», ενώ το 31,5% «αρκετά». Μόλις δύο απόφοιτοι απάντησαν «λίγο».

Διάγραμμα 7: Υπήρχε παρότρυνση και καθοδήγηση από τους/τις καθηγητές/-τριές σας;

Τα ειδικότερα οφέλη που αποκόμισαν όσοι/-ες συμμετείχαν σε ομάδες, αφορούν την συμβολή της αλληλεπίδρασης με τους συναδέλφους τους στην απόκτηση γνώσεων (40%), την απόκτηση νέων εμπειριών (34%) και την καλλιέργεια ομαδικού πνεύματος συνεργασίας και επικοινωνιακών δεξιοτήτων (30%)· τα ποσοστά αυτά υπολογίστηκαν επί όσων συμμετείχαν σε ομάδες, ενώ στην ερώτηση αυτή δόθηκαν και πολλαπλές απαντήσεις.

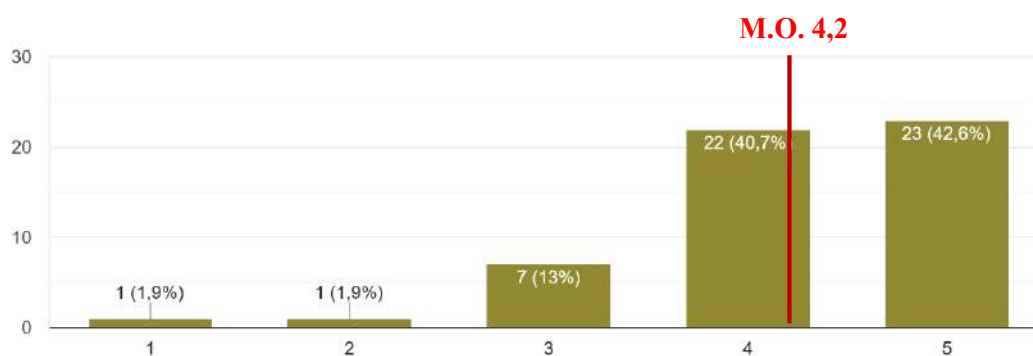
Από τις απαντήσεις που δόθηκαν, χαρακτηριστικές είναι οι εξής: «το επίπεδο των φοιτητών του μεταπτυχιακού ήταν αρκετά υψηλό. Η πλειοψηφία ήταν εργαζόμενοι σε διαφορετικούς τομείς, καταρτισμένοι και με όρεξη για την εργασία τους. Η συναναστροφή μαζί τους σε βοηθάει να αντιληφθείς πώς λειτουργούν διαφορετικοί τομείς, αποκτάς ευρύτερη εικόνα της αγοράς και ενημερώνεσαι για τις τρέχουσες εξελίξεις.»

«Υπήρχε άριστη συνεργασία και άμιλλα με όλα τα μέλη των ομάδων. Η επιτυχία είναι ότι η συνεργασία και η ανταλλαγή απόψεων διατηρήθηκε και μετά τη λήξη του μεταπτυχιακού προγράμματος.»

2.3.4 Το Διδακτικό Προσωπικό

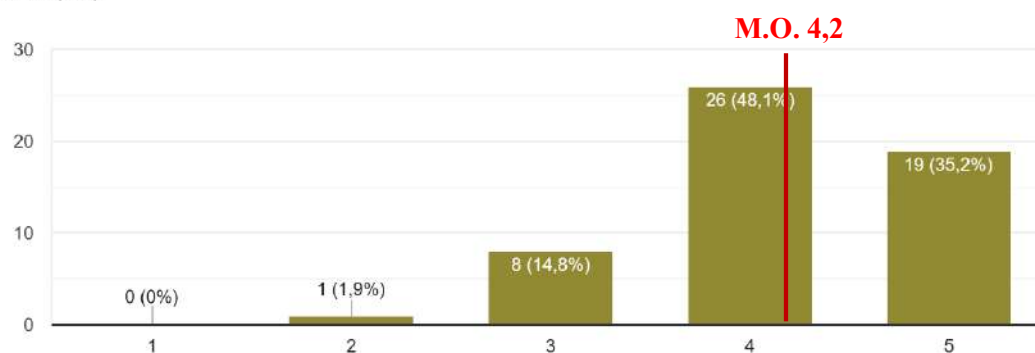
Πολύ υψηλό (83,3%) είναι το ποσοστό των αποφοίτων του δείγματος που είναι ικανοποιημένο από την επιστημονική επάρκεια του διδακτικού προσωπικού.

Διάγραμμα 8: Πόσο συμφωνείτε με την ακόλουθη διατύπωση: Νιώθω ικανοποιημένος/-η από το επίπεδο επιστημονικής επάρκειας των καθηγητών/-τριών

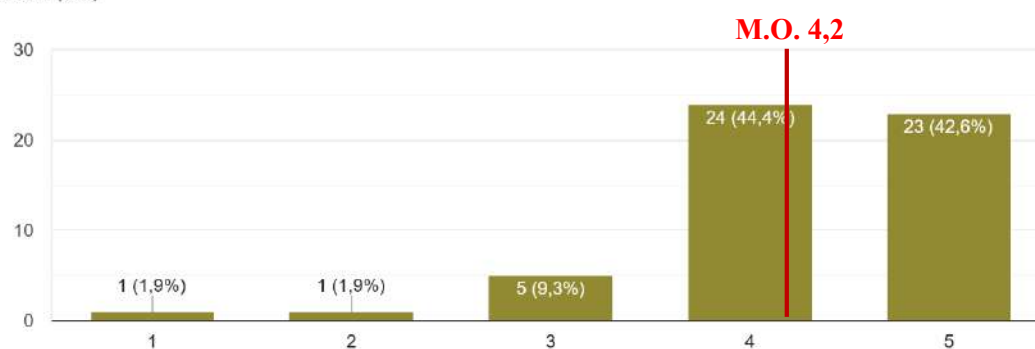

Το ίδιο ποσοστό δηλώνει πολύ και πάρα πολύ ικανοποιημένο από τη σχέση του με το διδακτικό προσωπικό ως προς τη διδασκαλία, ενώ ακόμη μεγαλύτερο (87%) είναι το ποσοστό των αποφοίτων που είναι πολύ και πάρα πολύ ικανοποιημένοι από την επίλυση των αποριών τους από το διδακτικό προσωπικό κατά τη διάρκεια των σπουδών τους.

Διάγραμμα 9: Πόσο ικανοποιημένος/-η είσαστε από τη σχέση σας με τους διδάσκοντες/-ουσες καθηγητές/-τριες σας κατά την διάρκεια των σπουδών σας, ως προς την διδασκαλία:

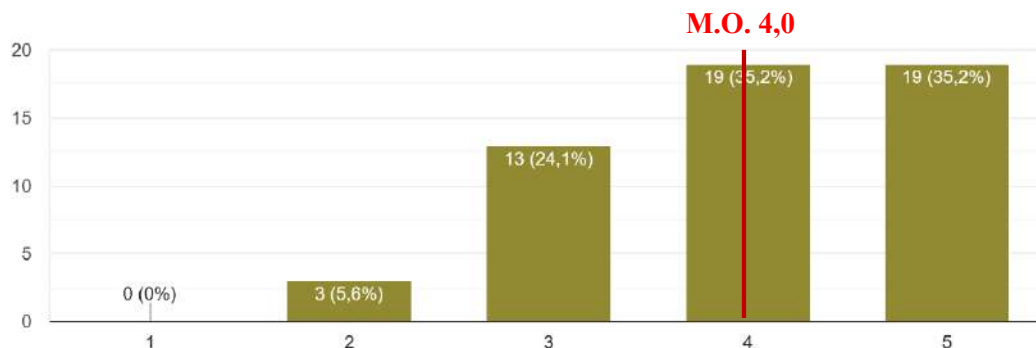

Διάγραμμα 10: Πόσο ικανοποιημένος/-η είσαστε από τη σχέση σας με τους/τις διδάσκοντες/-ουσες καθηγητές/-τριές σας κατά τη διάρκεια των σπουδών σας, ως προς την επίλυση αποριών;

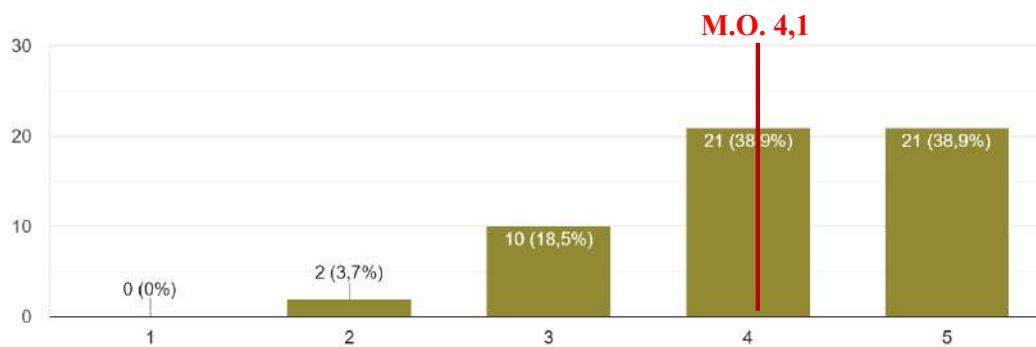
Ο μέσος όρος των απαντήσεων στο ερώτημα για την ικανοποίηση από τη σχέση με τους διδάσκοντες/-ουσες καθηγητές/-τριες σας κατά την διάρκεια των σπουδών σας, ως προς την ενασχόλησή τους μαζί σας, κυμαίνεται στο 4,0 με το 70,4% να δηλώνουν πολύ και πάρα πολύ ικανοποιημένοι/-ες και το 29,6% μέτρια ή λίγο ικανοποιημένοι/-ες.

Διάγραμμα 11: Πόσο ικανοποιημένος/-η είσαστε από τη σχέση σας με τους/τις διδάσκοντες/-ουσες καθηγητές/-τριές σας κατά τη διάρκεια των σπουδών σας, ως προς την ενασχόληση μαζί σας;

Περισσότεροι από τα 3/4 των αποφοίτων του δείγματος (77,8%) είναι πολύ ή και πάρα πολύ ικανοποιημένοι/-ες από την βοήθεια που τους παρείχε το διδακτικό προσωπικό στην εκπόνηση των εργασιών τους.

Διάγραμμα 12: Πόσο ικανοποιημένος/-η είσαστε από τη σχέση σας με τους/τις διδάσκοντες/-ουσες καθηγητές/-τριές σας κατά τη διάρκεια των σπουδών σας, ως προς την βοήθεια στις εργασίες σας;

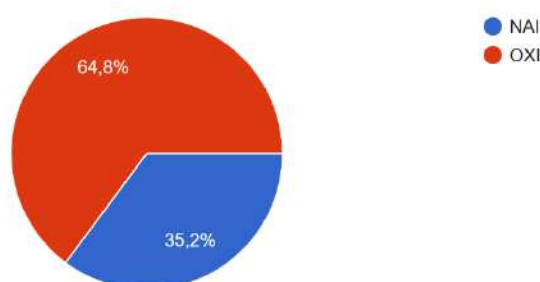

Από τις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «*Αντιμετωπίσατε προβλήματα με τους καθηγητές/-τριές σας; Πως νομίζετε ότι μπορούν να αντιμετωπιστούν ή να αποφευχθούν;*», προκύπτει ότι το 78% των αποφοίτων του δείγματος δεν ανέφεραν κάποιο πρόβλημα που αντιμετώπισαν με το διδακτικό προσωπικό. Οι παρατηρήσεις των υπολοίπων αφορούσαν σε δυσκολίες κατά τη διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας τους (π.χ. έλλειψη ενδιαφέροντος από επιβλέπουσα, δυσκολία εύρεσης υπευθύνου της εργασίας). Μεμονωμένες περιπτώσεις αποφοίτων σημειώνουν

έλλειψη επιστημονικής επάρκειας του διδακτικού προσωπικού των οικονομικών μαθημάτων και αδιαφορία.

Επιπλέον, το 35,2% των αποφοίτων ανέφεραν ότι διατηρούν κάποια επικοινωνία/συνεργασία με το διδακτικό προσωπικό μετά την αποφοίτησή τους.

Διάγραμμα 13: Έχετε κάποια επικοινωνία/συνεργασία με τους/τις διδάσκοντες/-ουσες καθηγητές/-τριές μετά την αποφοίτησή σας;

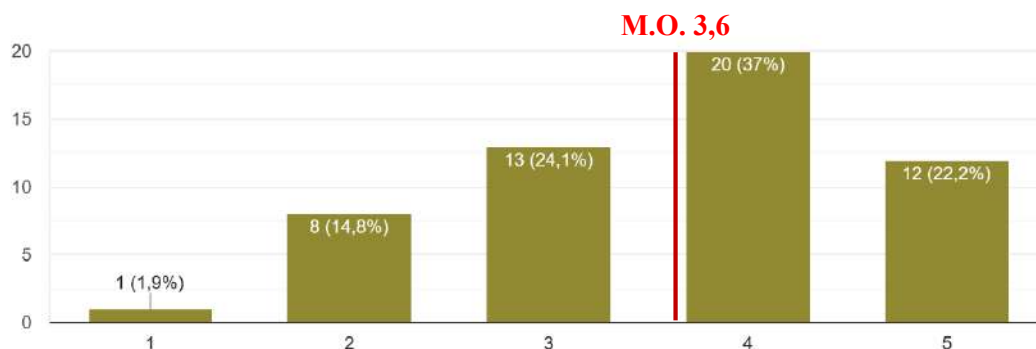
2.3.5 Οι Υποδομές του Δ.Π.Μ.Σ.

Σε αντίθεση με την εικόνα που προκύπτει από τις προηγούμενες απαντήσεις, το επίπεδο ικανοποίησης των αποφοίτων από τις υποδομές του Δ.Π.Μ.Σ. εμφανίζεται χαμηλότερο. Ειδικότερα, το 40,7% των αποφοίτων του δείγματος είναι μέτρια έως καθόλου ικανοποιημένοι με τις υποδομές του Δ.Π.Μ.Σ. Οι κυριότερες ελλείψεις εντοπίζονται στις εγκαταστάσεις υγιεινής (τουαλέτες), και τις αίθουσες Η/Υ. Το ζήτημα αυτό προφανώς άπτεται της γενικότερης ποιότητας των υποδομών και των συνθηκών που επικρατούν στο Γ.Π.Α., όπως π.χ. η μη δυνατότητα παροχής υπηρεσιών καθαριότητας κατά τη διάρκεια των Σαββατοκύριακων. Υπογραμμίζει όμως ταυτόχρονα και την επιτακτική ανάγκη αναβάθμισης των αιθουσών Η/Υ που χρησιμοποιεί το Δ.Π.Μ.Σ.

Σημειώνεται πως στην περίοδο της πανδημίας οι απόφοιτοι δεν είχαν την δυνατότητα να αξιοποιήσουν τις υποδομές του Δ.Μ.Π.Σ., επομένως οι μόνες παρατηρήσεις αφορούν στην ποιότητα του εξ αποστάσεως εκπαιδευτικού υλικού του διδακτικού προσωπικού. Τέλος, επισημάνθηκε η έλλειψη ενός κυλικείου τα Σαββατοκύριακα. Εδώ διευκρινίζεται ότι, μετά την εγγραφή των φοιτητών στο ΔΠΜΣ, η γραμματεία τους ενημερώνει για τη δυνατότητα έκδοσης κάρτας σίτισης – για δωρεάν γεύματα και δείπνα στο εστιατόριο του ΓΠΑ κατά τη διάρκεια των Σαββατοκύριακων με φυσική

παρουσία – και φροντίζει για την έκδοση της ενλόγω κάρτας για όσους/-ες ενδιαφέρονται.

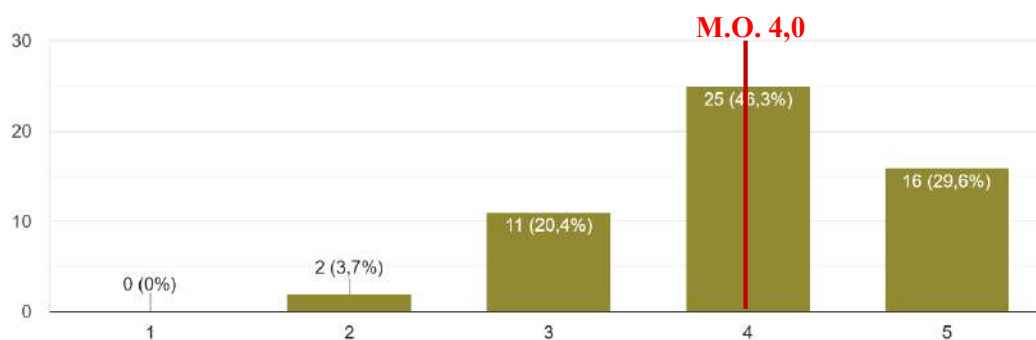
Διάγραμμα 14: Πόσο συμφωνείτε με την ακόλουθη διατύπωση: Νιώθω ικανοποιημένος/-η από το επίπεδο των υποδομών.

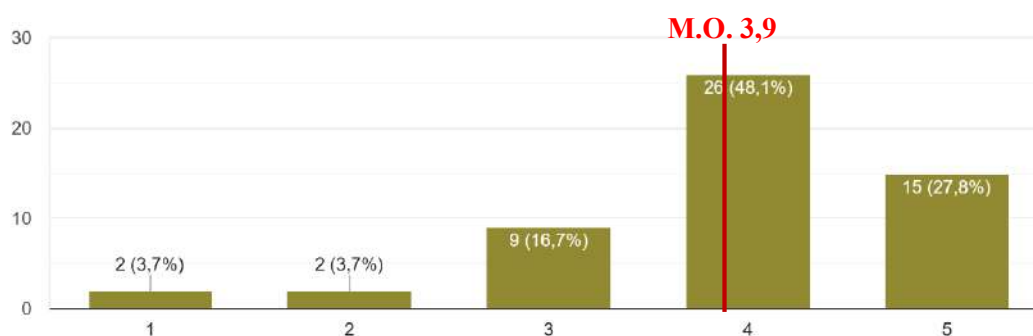
2.3.6 Η γενικότερη αποτίμηση του Δ.Π.Μ.Σ.

Τα 3/4 των αποφοίτων του δείγματος (75,9%) διαπιστώνουν ότι η συνοχή του Δ.Π.Μ.Σ. ως προς το περιεχόμενό του είναι καλή και πολύ καλή, ενώ το ίδιο αθροιστικό ποσοστό εμφανίζεται και στις απαντήσεις που αφορούν την επάρκεια του Δ.Π.Μ.Σ.

Διάγραμμα 15: Πόσο συμφωνείτε με την ακόλουθη διατύπωση: το περιεχόμενο του Δ.Π.Μ.Σ. χαρακτηρίζεται από συνοχή;

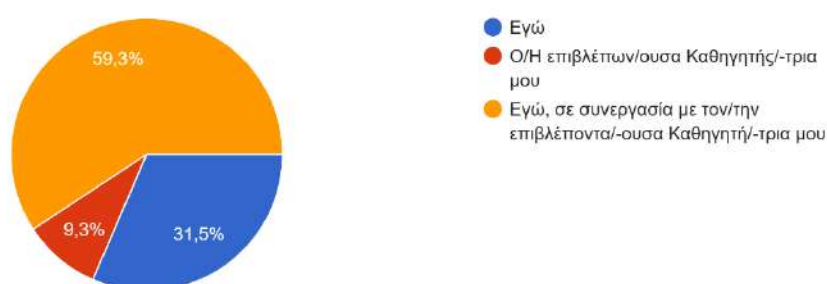
Διάγραμμα 16: Πόσο συμφωνείτε με την ακόλουθη διατύπωση: το Δ.Π.Μ.Σ. είναι επαρκές;

2.3.7 Η Διπλωματική Εργασία

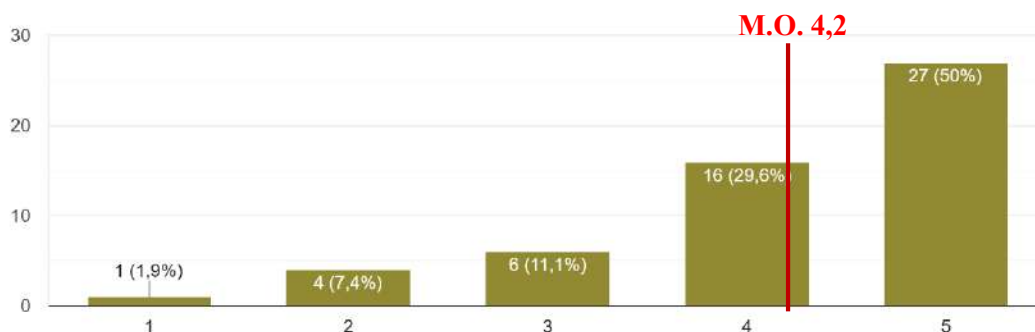
Στην επιλογή του θέματος της διπλωματικής εργασίας συμμετείχαν ενεργά οι απόφοιτοι, καθώς είτε το επέλεξαν οι ίδιοι/-ες (31,5%), είτε συνεργάστηκαν με τον/την επιβλέποντα/-ουσα Καθηγητή/-τρια για τον καθορισμό του (59,3%). Τα ποσοστά αυτά δείχνουν και το ενεργό ενδιαφέρον των καθηγητών για την εξεύρεση θέματος εκπόνησης διπλωματικής εργασίας, ιδιαίτερα – αλλά όχι μόνο – στις περιπτώσεις των φοιτητών/-τριών που δεν είχαν παρόμοια εμπειρία από τις προπτυχιακές τους σπουδές.

Διάγραμμα 17: Ποιος επέλεξε το θέμα της Διπλωματικής Εργασίας σας;

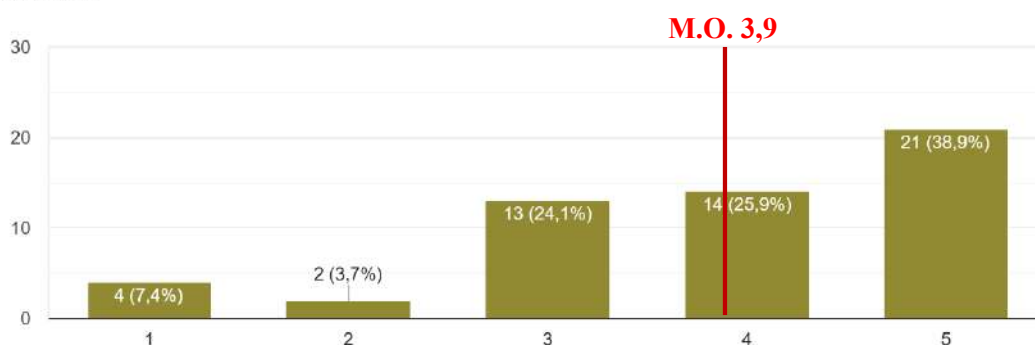
Σε κάθε περίπτωση πάντως, το 79,6% να είναι πολύ ή πάρα πολύ ικανοποιημένοι από τη θεματολογία των Διπλωματικών εργασιών.

Διάγραμμα 18: Πόσο ικανοποιημένος/-η είσαστε από την θεματολογία των Διπλωματικών Εργασιών;

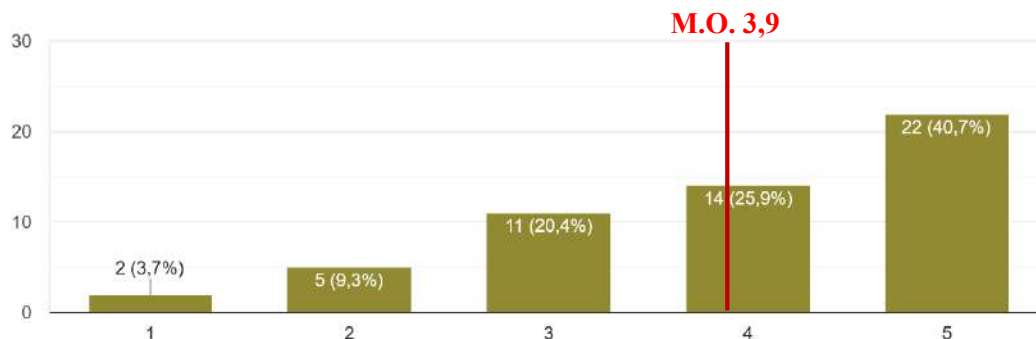
Ωστόσο, ένα αξιοσημείωτο ποσοστό (35,1%) θεωρεί το χρονικό διάστημα εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας, μέτρια έως καθόλου επαρκές. Αυτή η διαπίστωση πιθανώς να οφείλεται στο γεγονός ότι μεγάλο ποσοστό των αποφοίτων ήταν εργαζόμενοι/-ες κατά τη διάρκεια των σπουδών τους και επομένως χρειάζονταν περισσότερο χρόνο για την εκπόνηση της διπλωματικής τους εργασίας.

Διάγραμμα 19: Πόσο επαρκές θεωρείτε το χρονικό διάστημα που δίνεται για την ολοκλήρωση της Διπλωματικής Εργασίας (το αργότερο έξι μήνες από την ολοκλήρωση των μαθημάτων του Γ' ακαδημαϊκού εξαμήνου του Προγράμματος);

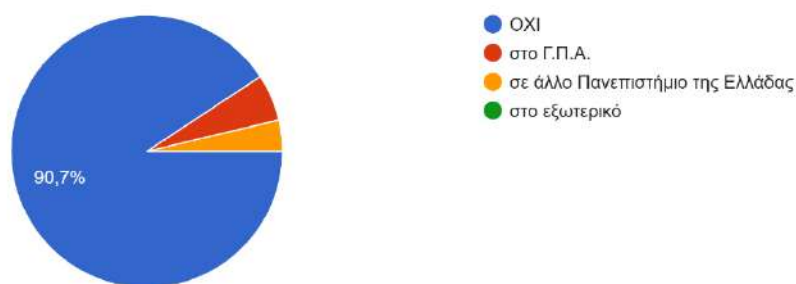
Αξιοσημείωτη όμως είναι η διαπίστωση ότι τα δύο τρίτα των αποφοίτων (66,6%) δήλωσαν ότι η διπλωματική τους εργασία τους βοήθησε πολύ ή πάρα πολύ στο να εφαρμόσουν στην εργασία τους τα μαθησιακά αποτελέσματα που πήραν από το Δ.Π.Μ.Σ. Αυτό σημαίνει ότι η διπλωματική εργασία, σε αυτές τις περιπτώσεις, λειτούργησε ως μια αποτελεσματική «γέφυρα» μεταξύ των μεταπτυχιακών σπουδών και της αγοράς εργασίας.

Διάγραμμα 20: Πόσο σας βοήθησε στην εργασία σας η εκπόνηση της Διπλωματικής Εργασίας ώστε να εφαρμόσετε τα μαθησιακά αποτελέσματα που πήρατε από το Δ.Π.Μ.Σ.;

Επιπλέον, ένα σχετικά μικρό ποσοστό (9,3%) από τους αποφοίτους του δείγματος συνέχισαν για διδακτορικές σπουδές στο Γ.Π.Α. ή σε άλλο Πανεπιστήμιο της χώρας, μετά την αποφοίτησή τους από το Δ.Π.Μ.Σ., γεγονός εν μέρει αναμενόμενο, δεδομένου του περισσότερο «επαγγελματικού» προσανατολισμού του Προγράμματος.

Διάγραμμα 21: Μετά την ολοκλήρωση του Δ.Π.Μ.Σ. συνεχίσατε σε διδακτορικές σπουδές;

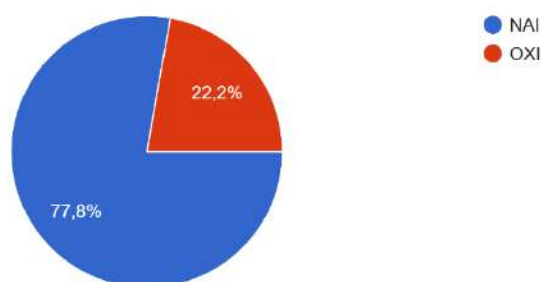

Το μικρό ποσοστό αποφοίτων που συνέχισαν τις σπουδές τους πιθανώς να συνδέεται με το υψηλό ποσοστό όσων ήταν εργαζόμενοι/-ες πριν αρχίσουν το Δ.Π.Μ.Σ. (βλ. παρακάτω).

2.3.8 Το Δ.Π.Μ.Σ. και η Αγορά Εργασίας

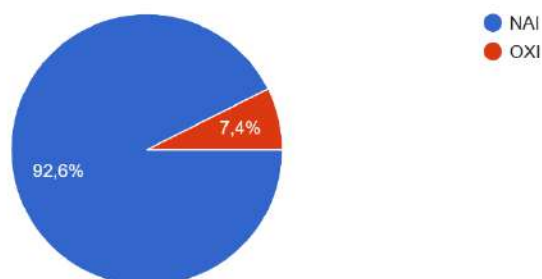
Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό του Δ.Π.Μ.Σ. είναι το υψηλό ποσοστό των φοιτητών του (77,8%), οι οποίοι ήταν ήδη εργαζόμενοι πριν αρχίσουν τις σπουδές τους στο Δ.Π.Μ.Σ.

Διάγραμμα 22: Ήσασταν εργαζόμενος/-η πριν αρχίσετε το Δ.Π.Μ.Σ.;

Μετά την αποφοίτηση από το ΔΠΜΣ, το ποσοστό αυτό αυξήθηκε κατά 14,8 ποσοστιαίες μονάδες, φθάνοντας στο 92,6%. Μόνο τέσσερις από τους αποφοίτους του δείγματος δεν είναι σήμερα εργαζόμενοι, από τους οποίους οι 3 είναι, ως προς τις βασικές τους σπουδές, Τεχνολόγοι Γεωπόνου και ένας απόφοιτος του Τμήματος Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης του Γ.Π.Α.

Διάγραμμα 23: Είστε εργαζόμενος/-η σήμερα ;

Η πλειονότητα των εργαζόμενων αποφοίτων του δείγματος εργάζεται στον ιδιωτικό τομέα με υπαλληλική σχέση (54%). Σημαντικό είναι το ποσοστό των αποφοίτων που

έχουν ήδη ξεκινήσει τη δική τους επιχείρηση και εργάζονται ως ελεύθεροι επαγγελματίες (24%), ενώ το 6% εργάζονται σε δική τους ή οικογενειακή επιχείρηση (2 απόφοιτοι Οικονομικών Τμημάτων και ένας απόφοιτος του Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων Αγροτικών Προϊόντων και Τροφίμων του Πανεπιστημίου Πατρών). Τέλος, οι εργαζόμενοι στο δημόσιο τομέα αντιπροσωπεύουν το 12% και στον κοινωνικό τομέα της οικονομίας το 4%.

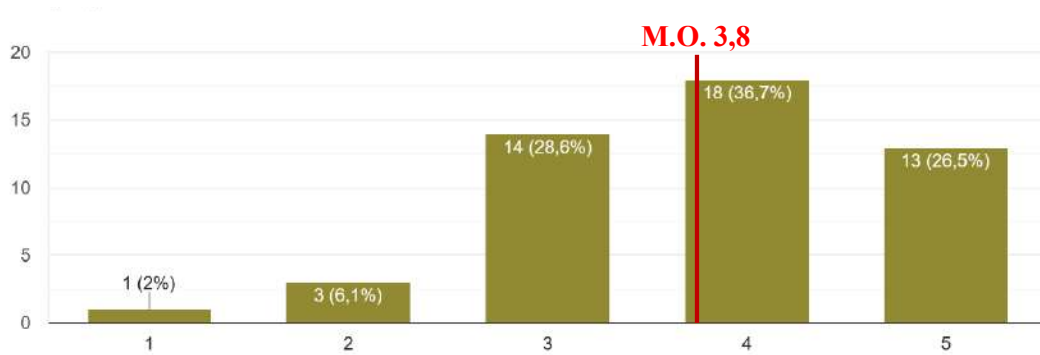
Διάγραμμα 24: Εάν είστε εργαζόμενος/-η σήμερα, πού απασχολείστε;

Αναφορικά με το είδος των καθηκόντων και των αρμοδιοτήτων τους, οι εργαζόμενοι απόφοιτοι του δείγματος έχουν ένα ευρύ φάσμα αρμοδιοτήτων που ξεκινάει από την απόλυτη συσχέτιση με το γνωστικό αντικείμενο του Δ.Π.Μ.Σ. (γεωργική συμβουλευτική), τη λογιστική, την ευθύνη της εφοδιαστικής αλυσίδας τροφίμων κ.λπ. μέχρι την απασχόληση εκτός του γεωργοοικονομικού τομέα (3 απόφοιτοι).

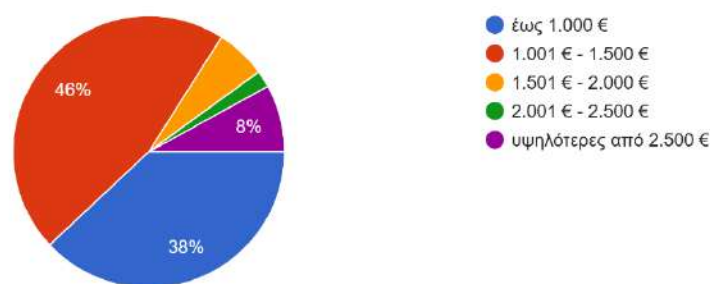
Το 57,4% των εργαζόμενων αποφοίτων του δείγματος είναι πολύ ή πάρα πολύ ικανοποιημένοι/-ες από τωρινή τους εργασία και μόλις 4 απόφοιτοι λίγο ή καθόλου.

Διάγραμμα 25: Πόσο ικανοποιημένος/-η είσαστε από την τωρινή θέση εργασίας σας;

Ως προς το ύψος των μηνιαίων αποδοχών, το 46% έχουν μηνιαίες αποδοχές από 1.001 – 1.500 €, ενώ το 38% έως 1.000 €. Αξίζει να σημειωθεί πως το 8% έχουν μηνιαίες αποδοχές άνω των 2.500 €, απασχολούμενοι είτε σε δική τους επιχείρηση, είτε ως στελέχη επιχειρήσεων στους τομείς της έρευνας και υλοποίησης Ευρωπαϊκών προγραμμάτων ή της Τεχνητής Νοημοσύνης και Ανάλυσης Δεδομένων. Οι λιγότερο καλά αμειβόμενοι απόφοιτοι απασχολούνται σε λιγότερο εξειδικευμένες θέσεις εργασίας (απλοί υπάλληλοι, χωρίς γεωργοοικονομικό αντικείμενο κ.ά.).

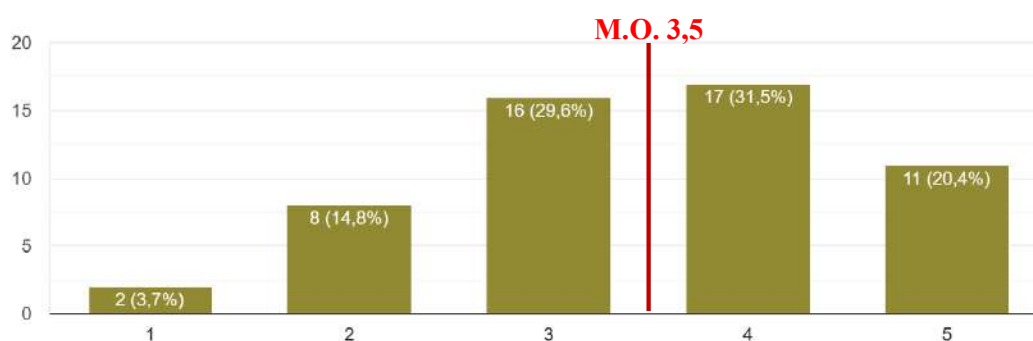
Διάγραμμα 26: Ποιες είναι οι καθαρές μηνιαίες αποδοχές σας;

Το 51,9% των αποφοίτων του δείγματος νιώθουν πολύ ή πάρα πολύ ικανοποιημένοι από τα εφόδια και τις γνώσεις που τους παρέιχε το Δ.Π.Μ.Σ. ώστε να είναι ανταγωνιστικοί στην τωρινή θέση εργασίας τους, ενώ το 29,6% είναι αρκετά ικανοποιημένοι. Στο θέμα όμως αυτό σίγουρα υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης, και

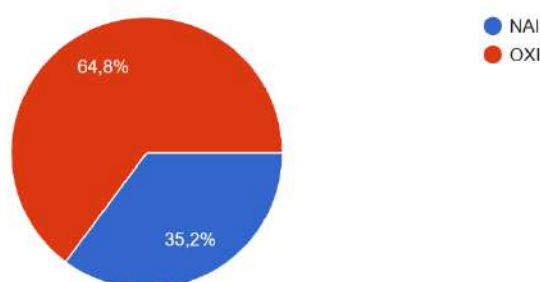
υποδεικνύουν την ανάγκη για περισσότερες προσπάθειες από πλευράς του Δ.Π.Μ.Σ. για περισσότερη και συχνότερη ανατροφοδότηση ως προς τα καθήκοντα των αποφοίτων του στις θέσεις εργασίας που απασχολούνται.

Διάγραμμα 27: Νιώθετε ότι έχετε πάρει τα απαραίτητα εφόδια και τις γνώσεις από το Δ.Π.Μ.Σ. ώστε να είστε ανταγωνιστικός/-ή στην τωρινή εργασία σας;

Το παραπάνω συμπέρασμα σχετίζεται άμεσα με το γεγονός πως μόλις 1 στους 3 περίπου (35,2%) απασχολήθηκε με θέματα που σχετίζονται με το αντικείμενο των μεταπτυχιακών σπουδών του/της. Από αυτούς, το 11,1% είναι Τεχνολόγοι Γεωπόνοι, το 7,4% είναι απόφοιτοι Οικονομικών Τμημάτων, επίσης 7,4% είναι απόφοιτοι του Γ.Π.Α. (οι μισοί απόφοιτοι του Τμήματος Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης) και το 5,5% Γεωπόνοι απόφοιτοι του Α.Π.Θ.

Διάγραμμα 28: Μετά την ολοκλήρωση των Δ.Π.Μ.Σ., απασχοληθήκατε σε θέση εργασίας που είναι αντίστοιχη των Μεταπτυχιακών σπουδών σας;

Από όσους αποφοίτους του δείγματος απασχολήθηκαν σε θέση αντίστοιχη των μεταπτυχιακών σπουδών τους, περίπου 2 στους 3 το έκαναν μέσα σε 2 χρόνια από την αποφοίτησή τους. Το 47,4% (9 απόφοιτοι στους 19) το έκαναν μέσα στον 1ο πρώτο

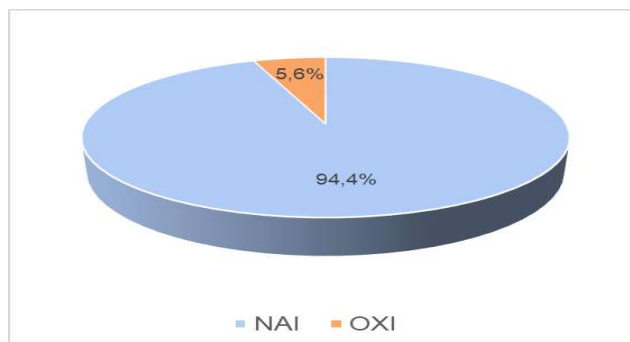
χρόνο και το 21% (4 απόφοιτοι) στα επόμενα 2 χρόνια. Οι υπόλοιποι/-ες είτε κατείχαν ήδη μια τέτοια θέση, είτε την απέκτησαν κατά την διάρκεια των σπουδών τους.

Οι απόφοιτοι/-ες του δείγματος αξιολογούν τη γνώση και την εμπειρία μέσω των εργασιών που τους ανατέθηκαν ως ιδιαίτερα υποβοηθητικές στην σημερινή τους εργασία και γενικά στην καριέρα τους. Επίσης, κάποιιοι καθηγητές (π.χ. η κα Γ. Ζούνη και ο κ. Κ. Τσιμπούκας) συνέβαλαν σε αυτό, όπως και κάποιες συγκεκριμένες Θεματικές Ενότητες (π.χ. η λογιστική, η κοστολόγηση, τα χρηματοοικονομικά, το μάρκετινγκ-digital marketing, η δημιουργία business plan, η εφαρμογή της Κ.Α.Π. και τα επιχειρηματικά σχέδια).

2.3.9 Η προστιθέμενη αξία του Δ.Π.Μ.Σ.

Σε μια συνολική αξιολόγηση, στην συντριπτική τους πλειονότητα (94,4%) οι απόφοιτοι αποφαίνονται πως το Δ.Π.Μ.Σ. πρόσθεσε νέες γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες σε αυτές που ήδη είχαν από το πρώτο τους πτυχίο.

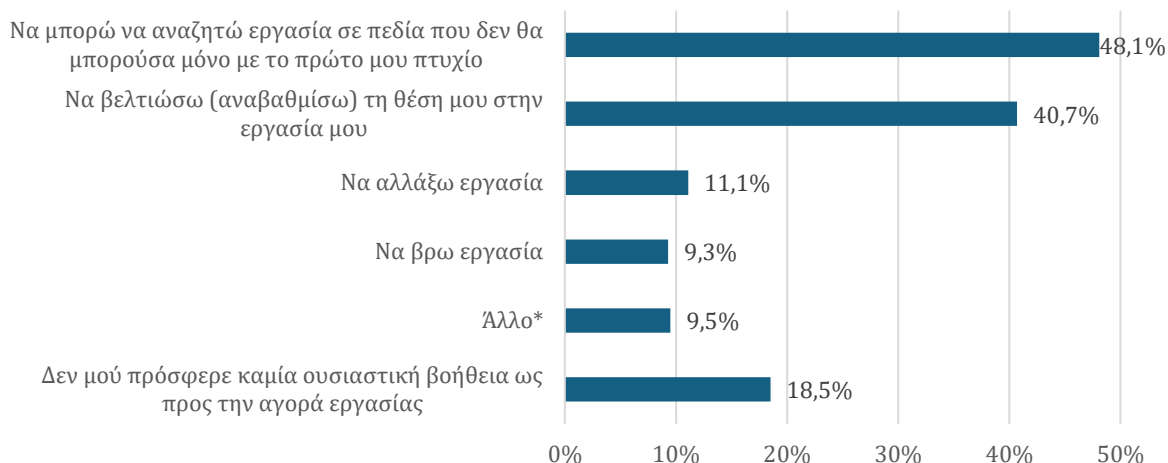
Διάγραμμα 29: Πόσο συμφωνείτε με την ακόλουθη πρόταση: Το Δ.Π.Μ.Σ. μού πρόσθεσε νέες γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες σε αυτές που ήδη είχα από το πρώτο μου πτυχίο

Η συνεισφορά του Δ.Π.Μ.Σ. φαίνεται ξεκάθαρα κι απ' το γεγονός ότι το 81,5 % των αποφοίτων δηλώνουν ότι οι γνώσεις, ικανότητες & δεξιότητες που τους προσέφερε το ΔΠΜΣ, τους επηρέασαν θετικά στην αγορά εργασίας.

Ειδικότερα:

Διάγραμμα 30: Οι γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες που μού προσέφερε το Δ.Μ.Π.Σ. με βοήθησαν:

Σημείωση: 13 απόφοιτοι έδωσαν πολλαπλές απαντήσεις στα παραπάνω

(*) Να αξιοποιήσω νέες δεξιότητες

Να διευρύνω και να επικαιροποιήσω τις γνώσεις μου στην επιχειρηματικότητα

Έμαθα κάποιες δεξιότητες που μέχρι στιγμής χρησιμοποίησα στο project κοινωνικής επιχειρηματικότητας

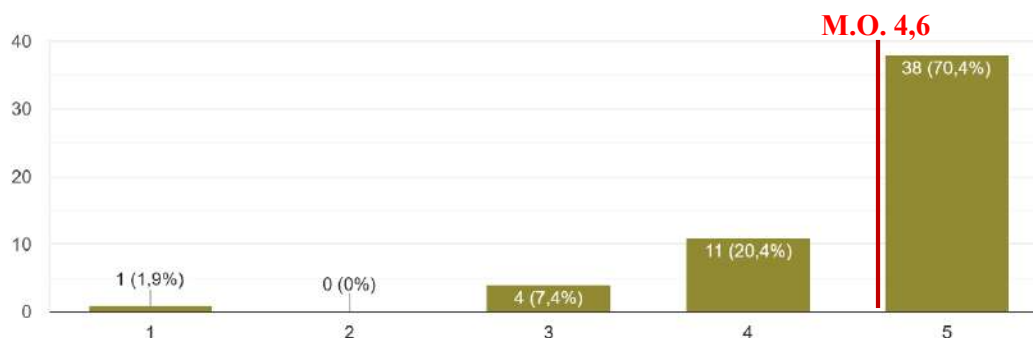
Δυστυχώς στον Δημόσιο Τομέα όπου εργάζομαι οι γνώσεις και οι δεξιότητες δεν είναι προϋπόθεση για εργασιακή εξέλιξη.

Από εκείνους που αναβάθμισαν τη θέση τους στην εργασία τους λόγω της φοίτησής τους στο Δ.Π.Μ.Σ., το 22,7% είναι Τεχνολόγοι Γεωπόνοι ή απόφοιτοι Οικονομικών Τμημάτων και το 13,6% απόφοιτοι του Τμήματος Αγροτικής Οικονομίας του Γ.Π.Α. ή του Πανεπιστημίου Θράκης.

2.3.10 Οι υπηρεσίες της Γραμματείας του Δ.Π.Μ.Σ.

Αναφορικά με την ποιότητα των υπηρεσιών της Γραμματείας του Δ.Π.Μ.Σ., οι απόφοιτοι εμφανίζονται πολύ έως πάρα πολύ ικανοποιημένοι/-ες σε συντριπτικά μεγάλο βαθμό (90,8%). Το αποτέλεσμα αυτό επιβεβαιώνει και τη διαχρονικά πολύ θετική αξιολόγηση των υπηρεσιών της Γραμματείας του Δ.Π.Μ.Σ., όπως προκύπτει από τις ετήσιες αξιολογήσεις από πλευράς των φοιτητών.

Διάγραμμα 31: Πόσο ικανοποιητική κρίνετε την ποιότητα των υπηρεσιών της Γραμματείας του Δ.Π.Μ.Σ.;

2.3.11. Ποια είναι τα ισχυρότερα στοιχεία του Δ.Π.Μ.Σ.;

Στην ερώτηση ποια θεωρούν τα ισχυρότερα στοιχεία του ΔΠΜΣ, η δημοφιλέστερη απάντηση (31,5%) αφορούσε τους καθηγητές (με φράσεις όπως «υψηλό γνωστικό επίπεδο καθηγητών», «οι καθηγητές είναι εξαιρετικοί», κ.ά.). Οι επόμενες δύο απαντήσεις με ποσοστά 25,9% και 20,4%, αφορούσαν αντίστοιχα, το πρόγραμμα σπουδών (με τον συνδυασμό τεχνικών και οικονομικών γνώσεων, τη δυνατότητα για παρακολούθηση με φυσική παρουσία και εξ αποστάσεως, κ.λπ.) και τα μαθήματα, τόσο στο σύνολό τους ή/και με αναφορά σε συγκεκριμένα μαθήματα/Θεματικές Ενότητες. Την πρώτη ομάδα των δημοφιλέστερων απαντήσεων συμπληρώνει η γραμματεία, της οποίας η ποιότητα των υπηρεσιών συγκεντρώνει πάρα πολύ υψηλή βαθμολογία, όπως τονίστηκε και στην προηγούμενη παράγραφο.

Το γεγονός ότι το ΔΠΜΣ ανήκει στο ΓΠΑ και ο τίτλος του ΔΠΜΣ ή/και του πτυχίου θεωρούνται ως τα επόμενα σε σπουδαιότητα ισχυρά στοιχεία, με ποσοστά 7,4% και 5,6%, αντίστοιχα. Θετικά επίσης αξιολογούνται, αν και με μικρά ποσοστά, το οικογενειακό κλίμα, οι πρακτικές γνώσεις, το προσιτό κόστος, το καλό όνομα που έχει το ΔΠΜΣ στην αγορά εργασίας και η «απόλυτη ικανοποίηση σε όλα».

Πίνακας 4: Τα ισχυρότερα στοιχεία του Δ.Π.Μ.Σ.*

Οι Καθηγητές	31,5%
Το Πρόγραμμα Σπουδών	25,9%
Τα Μαθήματα	20,4%
Η Γραμματεία	20,4%
Το ότι ανήκει στο Γ.Π.Α.	7,4%
Ο τίτλος του Δ.Π.Μ.Σ./του Πτυχίου	5,6%
Οικογενειακό κλίμα	1,9%

Πρακτικές γνώσεις	1,9%
Προσιτό κόστος	1,9%
Το καλό όνομα που έχει το ΔΠΜΣ στην αγορά εργασίας	1,9%
«Είμαι απόλυτα ικανοποιημένη σε όλα»	1,9%

(*) σε αρκετές περιπτώσεις, δόθηκαν πολλαπλές απαντήσεις, στα παραπάνω ερωτήματα

2.3.12. Γενικότερες Παρατηρήσεις και Σχόλια

Τέλος, στις γενικότερες παρατηρήσεις και τα σχόλια, εκτός από τις θερμές ευχαριστίες και τις θετικές αξιολογήσεις από την πλειονότητα των αποφοίτων, υπήρξαν και προτάσεις για τη βελτίωση του Δ.Π.Μ.Σ.:

- μεγαλύτερη διασύνδεση με την αγορά (π.χ. σύνδεση του με συμβουλευτικές εταιρείες του κλάδου, πρακτικές ασκήσεις, εκμάθηση λογισμικών, επίσκεψη σε επαγγελματικούς χώρους).
- το Δ.Π.Μ.Σ. να δίνει την πιστοποίηση ως γεωργικού συμβούλου,
- ισορροπία στην κατανομή των μαθημάτων ζωικής και φυτικής παραγωγής,
- ίδρυση συλλόγου αποφοίτων

3. Οι νέες ανάγκες για Γεωργική Συμβουλευτική σε τομείς αιχμής

Το Δ.Π.Μ.Σ. διοργάνωσε στο ΓΠΑ, στις 8 Μαΐου 2025, Ημερίδα με θέμα: Γεωργική Συμβουλευτική: θεωρία, Πράξη, Πολιτική².

Ο κύριοι στόχοι της ημερίδας ήταν: α) να παρουσιάσει τη μεθοδολογική προσέγγιση της Γεωργικής Συμβουλευτικής, η οποία διδάσκεται στο πλαίσιο του ΔΠΜΣ και έχει ήδη εφαρμοστεί σε αρκετές περιπτώσεις στη χώρα μας, με αποτελέσματα απολύτως ικανοποιητικά έως θεαματικά, β) να ανιχνεύσει τις νέες ανάγκες για Γεωργική Συμβουλευτική σε τομείς αιχμής, ιδιαίτερα στο πλαίσιο της ΚΑΠ της περιόδου 2023-2027.

3.1 Η αποτελεσματική οργάνωση και λειτουργία των γεωργικών εκμεταλλεύσεων

Δύο από τα σημαντικότερα και διαχρονικά προβλήματα της Ελληνικής Γεωργίας είναι α) η τεχνική αναποτελεσματικότητα, (β) η αναποτελεσματικότητα κλίμακας.

Έρευνες με βάση το πανελλήνιο δείγμα γεωργικών εκμεταλλεύσεων του δικτύου γεωργικής λογιστικής πληροφόρησης (ΔΙ.ΓΕ.Λ.Π ή FADN), έδειξαν ότι ο μέσος βαθμός καθαρής τεχνικής αποτελεσματικότητας είναι 76%, ενώ ο βαθμός της αποτελεσματικότητας κλίμακας είναι 89%. Ο κύριος παράγοντας της χαμηλής τεχνικής αποτελεσματικότητας είναι η μη ορθολογική χρήση αναλώσιμων υλικών και γενικότερα στοιχείων κυκλοφοριακού κεφαλαίου. Από την άλλη πλευρά, στις εκμεταλλεύσεις που πραγματοποιούν επενδύσεις (σχέδια βελτίωσης) δεν παρατηρείται αύξηση της μέσης αποτελεσματικότητας των εκμεταλλεύσεων.

Τα παραπάνω, δηλαδή η σπατάλη συντελεστών παραγωγής (εισροές, γεωργικά μηχανήματα) συμβάλουν καθοριστικά στην αύξηση του κόστους παραγωγής των γεωργικών προϊόντων και στη μείωση του επιτυγχανόμενου γεωργικού οικογενειακού

---

² Η ημερίδα στέφθηκε από απόλυτη επιτυχία, καθώς την παρακολούθησαν περισσότερα από 60 άτομα διά ζώσης, ενώ η αναμετάδοσή της σε πραγματικό χρόνο μέσω διαδικτύου είχε 513 προβολές και 452 μοναδικές προβολές. Δεκαπέντε από τα άτομα που την παρακολούθησαν, βρίσκονταν στην Αυστρία, τη Σουηδία και την Κροατία.

εισοδήματος, το οποίο εξαρτάται κατά 49% από τις ευρωπαϊκές ενισχύσεις (Τσιμπούκας και Παπαδομιχελάκης, 2025).

Επομένως, με την ίδια ποσότητα εισροών μπορεί να αυξηθεί η αξία των παραγόμενων προϊόντων κατά 24% ή με άλλα λόγια μπορεί να περιοριστεί η σπατάλη στη χρήση των εισροών κατά το 1/4.

Οι ανάγκες για Γεωργική Συμβουλευτική στην αποτελεσματική οργάνωση και λειτουργία των γεωργικών εκμεταλλεύσεων:

Η χρήση τεχνικών και οικονομικών γνώσεων για τον γεωργικό σύμβουλο στην γεωργία και την κτηνοτροφία είναι απολύτως αναγκαία, για την επίτευξη βιώσιμων και αποδοτικών παραγωγικών συστημάτων.

Η αλληλεξάρτηση αυτών των δύο τομέων προκύπτει από την πολυπλοκότητα του σύγχρονου περιβάλλοντος μέσα στο οποίο υφίσταται και λειτουργεί η γεωργική παραγωγή. Οι τεχνικές συμβουλές έχουν πρακτική χρησιμότητα για τους γεωργούς, μόνον όταν συμβάλλουν στην διαμόρφωση θετικού οικονομικού αποτελέσματος, αφού η άσκηση της σύγχρονης γεωργίας αποτελεί επιχειρηματική/επαγγελματική δραστηριότητα και όχι ερασιτεχνική.

Υπάρχει επιτακτική ανάγκη για παροχή στοχευμένης και εξατομικευμένης συμβουλευτικής υποστήριξης για:

1. Τον ορθολογικό σχεδιασμό και ευρύτερα την οργάνωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.
2. Την συνεχή παροχή των απαραίτητων τεχνικοοικονομικών συμβουλών προς τους αρχηγούς των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, για την τρέχουσα λειτουργία.

Οι οικονομικές γνώσεις (συνδυαζόμενες με τις απαραίτητες τεχνικές γνώσεις) επιτρέπουν την ανάλυση του κόστους παραγωγής, τον εντοπισμό των χαρακτηριστικών της αγοράς, τη διαχείριση των χρηματοοικονομικών πόρων και την ανάπτυξη στρατηγικών που μεγιστοποιούν την κερδοφορία και μειώνουν τους οικονομικούς κινδύνους των γεωργικών επιχειρήσεων/εκμεταλλεύσεων.

3.2 Οι γεωργικές επενδύσεις

Ένα άλλο πολύ σημαντικό πρόβλημα της Ελληνικής γεωργίας, διαχρονικά, είναι η **αποεπένδυση**. Για πολλά χρόνια, ο δείκτης Ακαθάριστες Επενδύσεις προς Αποσβέσεις κυμαινόταν στη χώρα μας σε ποσοστό 20%, ενώ τα τελευταία χρόνια διαμορφώνεται γύρω στο 60%. Για να μπορεί να αναπληρώνεται το επενδεδυμένο κεφάλαιο στη γεωργία (κτίσματα, έγγειες βελτιώσεις, μηχανήματα, μόνιμες φυτείες κ.λπ.) και ακόμα περισσότερο για να δημιουργείται νέο παραγωγικό κεφάλαιο, ο δείκτης αυτός πρέπει να παίρνει τιμές μεγαλύτερες του 100%.

Απαιτείται, επομένως, όχι μόνο αύξηση των επενδύσεων, αλλά και εφαρμογή ρεαλιστικών επενδυτικών σχεδίων που θα έχουν αξιόπιστη, σύγχρονη και λεπτομερή τεχνολογική και οικονομική τεκμηρίωση. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να επανακαθοριστεί ο τρόπος εφαρμογής των Σχεδίων Βελτίωσης και των επενδύσεων της πρώτης μεταποίησης.

Καθώς υπάρχει έλλειψη πραγματικών γεωργικών συμβουλών, οι γεωτεχνικοί-μελετητές σύνταξης των Σχεδίων Βελτίωσης έχουν ευθύνη, δεδομένου ότι πολλές φορές ο υποψήφιος επενδυτής δεν γνωρίζει πού να επενδύσει. Οπότε, οι μελετητές οφείλουν να βοηθούν τον εν δυνάμει δικαιούχο ώστε το επενδυτικό σχέδιο να ανταποκρίνεται στις ανάγκες του. Στην μέχρι τώρα εφαρμοζόμενη διαδικασία, η εργασία του μελετητή ουσιαστικά ολοκληρώνεται με την κατάθεση του «Σχεδίου Βελτίωσης» (Καρανικόλας, 2025).

Η συμβουλευτική υποστήριξη και οι κατευθύνσεις για τις γεωργικές επενδύσεις:

Πρέπει να υφίσταται ουσιαστική καθοδήγηση και συμβουλευτική υποστήριξη στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις (ενδεχομένως και στη μεταποίηση) κατά τον σχεδιασμό των επενδύσεών τους.

Θα πρέπει να υποστηρίζεται η επένδυση σε όλη τη διαδικασία, από την αρχική σύλληψη της ιδέας, μέχρι την υλοποίηση και την χρησιμοποίησή της.

Ο επενδυτής πρέπει να απευθύνεται σε σύμβουλο, ο οποίος να διαθέτει τις κατάλληλες τεχνικοοικονομικές γνώσεις και η συμβολή του θα πρέπει να συνεχίζεται και στη φάση της υλοποίησης και χρησιμοποίησης της επένδυσης.

3.3 Η διατροφή ακριβείας και η ελαχιστοποίηση του κόστους διατροφής στις κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις

Αν και πολλοί κτηνοτρόφοι έχουν πρακτική εμπειρία στη διατροφή των ζώων τους, υπάρχει συχνά σημαντικό κενό γνώσης που πρέπει να καλύπτεται από τη συμβουλευτική. Η **αναγκαιότητα για διατροφής ακριβείας** προκύπτει από: α) τις επικρατούσες παραδοσιακές πρακτικές, που συχνά δεν ανταποκρίνονται στις σύγχρονες απαιτήσεις, β) την έλλειψη εξειδίκευσης στην κατάρτιση ισόρροπων σιτηρεσίων και γ) τα λάθη στην ποσότητα ή ποιότητα των θρεπτικών συστατικών των σιτηρεσίων.

Επιπλέον, ελάχιστοι κτηνοτρόφοι πραγματοποιούν αναλύσεις τροφών ή δειγματοληψίες, ενώ το σιτηρέσιο συχνά βασίζεται σε εκτιμήσεις και όχι σε ακριβή δεδομένα. Επομένως, απαιτείται συνεχής παρακολούθηση της αντίδρασης των ζώων. Επίσης, οι περισσότεροι δεν αξιολογούν σωστά την οικονομικότητα των πρώτων υλών και ακολουθούν λάθος αντιλήψεις, όπως, π.χ. την ιδέα ότι «περισσότερη τροφή = περισσότερη παραγωγή», η οποία μπορεί να βλάψει τα ζώα. Τέλος, έχουν άγνοια για κρίσιμους δείκτες όπως ο ΣΕΤ, η ξηρά ουσία και η πεπτικότητα (Τσιμπούκας και Παπαδομιχελάκης, 2025).

Ο Ρόλος της Συμβουλευτικής στη διατροφή ακριβείας:

- Παρέχει επιστημονικά τεκμηριωμένη και εξατομικευμένη καθοδήγηση.
- Γεφυρώνει την εμπειρική γνώση με την επιστημονική ακρίβεια.
- Εκπαιδεύει τους κτηνοτρόφους ώστε να βελτιώνουν συνεχώς τις πρακτικές τους.
- Βασικό εργαλείο για βιωσιμότητα, ελαχιστοποίηση κόστους διατροφής, κερδοφορία, μέγιστη δυνατή αποτελεσματικότητα και προστασία του περιβάλλοντος.

3.4 Τα Οικολογικά Προγράμματα (Ecoschemes)

Τα Οικολογικά Προγράμματα ή Οικολογικά Σχήματα είναι νέα, καινοτόμα Προγράμματα της ΚΑΠ που παρέχουν κίνητρα και ενισχύσεις στους καλλιεργητές ώστε να υιοθετήσουν - ή να συνεχίσουν να εφαρμόζουν - φιλικές προς το περιβάλλον γεωργικές πρακτικές. Μεθόδους καλλιέργειας οι οποίες συμβάλλουν στη μείωση της ρύπανσης που προκαλείται από τη γεωργία και στην αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης.

Τα Οικολογικά Προγράμματα αποτελούν μια καινοτομία της ΚΑΠ 2023-2027, αφού εφαρμόζονται για πρώτη φορά και οι γεωργοί καλούνται εθελοντικά να λάβουν μέρος σε αυτά. Στις εκτάσεις στις οποίες θα εφαρμόζονται κάθε χρόνο τα Οικολογικά Προγράμματα, πρέπει να τηρούνται οι ελάχιστες απαιτήσεις των προτύπων Καλής Γεωργικής και Περιβαλλοντικής Κατάστασης (ΚΓΠΚ). Οι γεωργοί έχουν τη δυνατότητα να επιλέγουν κάθε χρόνο στο ποιο ή ποια Οικολογικά Προγράμματα θα μετράσουν, ανάλογα με τις καλλιέργειες της εκμετάλλευσής τους (Βλάχος, 2025).

Ανάγκες για Γεωργική Συμβουλευτική στα Οικολογικά Προγράμματα:

- α. Προγράμματα αμειψισποράς
  - β. Επιλογή φυτών φυτοκάλυψης (ξενιστών επικονιαστών και ωφελίμων) αλλά και περιοχών οικολογικής εστίασης
  - γ. Διαδικασία της κομποστοποίησης – εφαρμογή κομπόστ
  - δ. Περιβαλλοντική διαχείριση αγροοικοσυστημάτων
  - ε. Βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία
- με μια προϋπόθεση: για να γίνει αποδεκτή μια δράση που αποσκοπεί στην μείωση (και όχι την πλήρη κατάργηση) της χρήσης εισροών θα πρέπει να συνοδεύεται από ένα σύστημα επιθεώρησης (auditing) ήτοι συμβουλών και ελέγχου.
- α. Σχέδια περιβαλλοντικής διαχείρισης
    - Σχέδιο διαχείρισης φυτοπροστασίας
    - Σχέδιο Διαχείρισης Θρέψης
    - Σχέδιο Διαχείρισης Άρδευσης

β. Εφαρμογές ψηφιακής γεωργίας για τη μέτρηση- παρακολούθηση – αξιολόγηση – διόρθωση.

3.5 Τα Φαρμακευτικά και Αρωματικά Φυτά (Φ.Α.Φ.)

Ο κλάδος των Φαρμακευτικών και Αρωματικών Φυτών (Φ.Α.Φ.) είναι από τους δυναμικά σπουδαιότερους κλάδους της Ελληνικής γεωργίας. Τα επόμενα χρόνια αναμένεται αυξημένη ζήτηση για ΦΑΦ από τις εταιρίες διατροφής, αρωματοποιίας, καλλυντικών και φαρμακοβιομηχανίας.

Μια από τις σημαντικότερες πρόσφατες εξελίξεις στον τομέα είναι η ίδρυση το 2020 του Ινστιτούτου Μελέτης & Προώθησης Φαρμακευτικών και Αρωματικών Φυτών στο Γ.Π.Α., το οποίο μέσα από πρωτοποριακά εκπαιδευτικά και ερευνητικά προγράμματα, επιδιώκει την επίλυση των θεμάτων αιχμής του τομέα όπως, η κατοχύρωση των ελληνικών Φ.Α.Φ., η αειφόρος παραγωγή τους, η ταυτότητα, η αυθεντικότητα και η πιστοποίηση των τελικών προϊόντων τους με στόχο τη διεύρυσή τους στις ευρωπαϊκές και διεθνείς αγορές. Με αυτόν τον τρόπο, προωθεί τη σύνδεση της έρευνας και της παραγόμενης γνώσης στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών με την πρωτογενή παραγωγή, τη βιομηχανία τροφίμων, φαρμάκων και κοσμετολογίας και την αγορά, για την εξέλιξη του τομέα των Ελληνικών Φ.Α.Φ., και την ένταξη των προϊόντων τους στο διεθνές δίκτυο αγορών (Σπηλιώτη και Οικονόμου, 2025).

Γνωστικά αντικείμενα και Συμβουλευτική στα Φ.Α.Φ.

- Ανάπτυξη πολλαπλασιαστικού υλικού
- Δημιουργία και διατήρηση μητρικών φυτειών ενδημικών, αυτόχθονων και υπό εξαφάνιση Φ.Α.Φ.
- Σχεδιασμός πρωτοκόλλων αναπαραγωγής
- Τεχνική υποστήριξη για οικονομικά και περιβαλλοντικά βιώσιμες καλλιέργειες
- Επεξεργασία των τελικών προϊόντων
- Τυποποίηση, τιτλοδότηση και αυθεντικότητα των προϊόντων
- Κοστολόγηση παραγωγικής δραστηριότητας
- Έρευνες marketing και τοποθέτηση προϊόντων στην αγορά

- Εκπόνηση επιχειρηματικών σχεδίων για παραγωγή, μεταποίηση και εμπορία
- Εκπόνηση αναπτυξιακών μελετών

3.6 Η ευφυής γεωργία

Η ευφυής γεωργία (ή έξυπνη γεωργία ή γεωργία ακριβείας), είναι η διαδικασία διαχείρισης των καλλιεργειών, με βάση τις – χωρικά και χρονικά – διαφοροποιημένες ανάγκες τους. Η ευφυής γεωργία περιλαμβάνει τη χρήση δεδομένων και τεχνολογιών αιχμής (π.χ. ρομποτικά μηχανήματα), καθώς και την αξιολόγηση πληροφοριών από πολλαπλές πηγές, όπως π.χ., αισθητήρες εδάφους, δορυφόρους, γεωγραφικά συστήματα πληροφοριών και μη επανδρωμένα αεροσκάφη.

Μέσω της ευφυούς γεωργίας, η έμφαση δίνεται στην ορθολογικότερη διαχείριση των συντελεστών παραγωγής (αρδευτικό νερό, λιπάσματα, φυτοπροστατευτικά προϊόντα κ.ά.) και συνακόλουθα στη μείωση της σπατάλης στη χρήση τους. Έτσι, επιτυγχάνεται η μεγιστοποίηση της απόδοσης της καλλιέργειας, η παραγωγή προϊόντων υψηλής ποιότητας, η μείωση του κόστους παραγωγής μέσω της βελτιστοποίησης της αποδοτικότητας των φυτοπροστατευτικών σκευασμάτων και της εξοικονόμησης φυσικών πόρων και φυσικά η μείωση των αρνητικών επιδράσεων της γεωργίας στο περιβάλλον. Το τελικό αποτέλεσμα είναι η αύξηση της ανταγωνιστικότητας της γεωργικής παραγωγής (Φουντάς, 2025).

Ανάγκες για Γεωργική Συμβουλευτική στη Ευφυή Γεωργία:

- Χρήση αισθητήρων και δορυφόρων για την παρακολούθηση της κατάστασης και εξέλιξης των καλλιεργειών σε πραγματικό χρόνο.
- Ανίχνευση ασθενειών και εντόμων – εχθρών
- Ανίχνευση ελλείψεων θρεπτικών στοιχείων μέσω του εντοπισμού τροφοπενιών στο φύλλωμα της καλλιέργειας.
- Χαρτογράφηση ζιζανίων για τον ακριβή ψεκασμό ζιζανιοκτόνων, χρησιμοποιώντας διάφορους αλγορίθμους και τεχνικές επεξεργασίας δεδομένων.
- Εξοικονόμηση πόρων με την εφαρμογή ακριβούς ποσότητας νερού, λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων.

- Βελτιστοποίηση παραγωγής με προσαρμογή των καλλιεργητικών πρακτικών και υπολογισμό της κατάλληλης ημερομηνίας συλλογής της σοδειάς για βελτιστοποίηση της απόδοσης.
- Αξιολόγηση της βιομάζας, του ύψους της καλλιέργειας, του ρυθμού ανάπτυξης και γήρανσης, καθώς και άλλων χαρακτηριστικών των φυτών.
- Αξιολόγηση της γονιμότητας και των αναγκών του εδάφους για καλύτερο σχεδιασμό και λίπανση των καλλιεργειών.

3.7 Η ευζωία των παραγωγικών ζώων

Η υιοθέτηση νέων τεχνολογιών και καινοτόμων μεθόδων παραγωγής, με σκοπό την επίτευξη υψηλότερων ρυθμών παραγωγής και καλύτερων οικονομικών αποτελεσμάτων, πρέπει να συνδυάζεται με πρακτικές που σέβονται την ευζωία των ζώων, στο γενικότερο πλαίσιο της εξασφάλισης της ασφάλειας και της υψηλής ποιότητας των παραγόμενων ζωικών προϊόντων, της προστασίας του περιβάλλοντος και της διασφάλισης της αειφορίας.

Τα παραγωγικά ζώα πλέον δεν αντιμετωπίζονται μόνο ως μέσα παραγωγής τροφίμων από τον μέσο καταναλωτή, αλλά ως μέρος μίας ολοκληρωμένης παραγωγικής διαδικασίας που εξασφαλίζει την ασφάλεια και ποιότητα των παραγόμενων ζωικών προϊόντων, την προστασία του περιβάλλοντος, τη διασφάλιση της αειφορίας των φυσικών πόρων και την καλή μεταχείριση και διαβίωση των ζώων (Σιμιτζής, 2025).

Ανάγκες για Γεωργική Συμβουλευτική στη ευζωία των παραγωγικών ζώων:

Στην υιοθέτηση νέων τεχνολογιών και καινοτόμων μεθόδων παραγωγής, με σκοπό την επίτευξη υψηλότερων ρυθμών παραγωγής και καλύτερων οικονομικών αποτελεσμάτων, η οποία πρέπει να συνδυάζεται με πρακτικές που σέβονται την ευζωία των ζώων, στο γενικότερο πλαίσιο της εξασφάλισης της ασφάλειας και της υψηλής ποιότητας των παραγόμενων ζωικών προϊόντων, της προστασίας του περιβάλλοντος και της διασφάλισης της αειφορίας.

4. Η συμβολή του Δ.Π.Μ.Σ. στην εφαρμογή της Γεωργικής Συμβουλευτικής

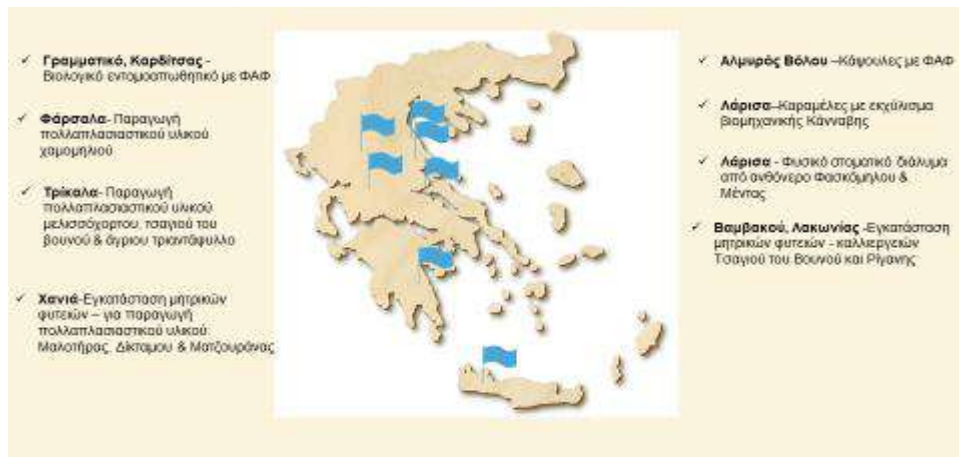
Το Δ.Π.Μ.Σ. έχει ήδη εφαρμόσει ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα Γεωργικής Συμβουλευτικής στην πράξη, από το έτος 2018, με την επιστημονική καθοδήγηση Καθηγητών και αποφοίτων του Δ.Π.Μ.Σ. και τη χρηματοδότηση από τον οργανισμό «New Agriculture - New Generation» μέσω της ιδρυτικής δωρεάς του Ιδρύματος *Σταύρος Νιάρχος*.

Το εν λόγω πρόγραμμα περιλαμβάνει εκπαιδευτικά προγράμματα, εκπόνηση επιχειρηματικών σχεδίων και παροχή συμβουλευτικής σε νέους που επιθυμούν να ασχοληθούν επαγγελματικά με τη γεωργία και την κτηνοτροφία (εκτροφή μικρών μηρυκαστικών και φαρμακευτικά & αρωματικά φυτά). Ο συνδυασμός τεχνικών και οικονομικών γνώσεων που διδάσκονται στις διάφορες θεματικές ενότητες του Δ.Π.Μ.Σ., δημιουργεί το απαραίτητο επιστημονικό υπόβαθρο, τόσο για την εκπόνηση των επιχειρηματικών σχεδίων, όσο και την εξατομικευμένη συμβουλευτική υποστήριξη.

Σημειώνεται ιδιαίτερα η ενεργός συμμετοχή αποφοίτων του Δ.Π.Μ.Σ. στην εφαρμογή του εν λόγω προγράμματος, οι οποίοι εφάρμοσαν στην πράξη τη μεθοδολογία της γεωργικής συμβουλευτικής που διδάχθηκαν στο Δ.Π.Μ.Σ.

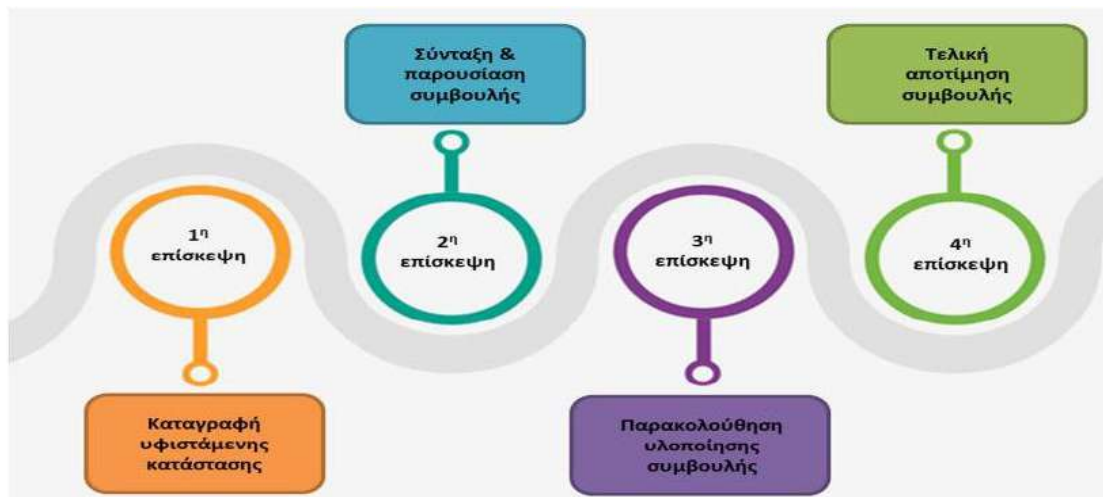
Στο πλαίσιο του ολοκληρωμένου αυτού προγράμματος έχουν εκπονηθεί, στο χρονικό διάστημα 2018-2024, 46 επιχειρηματικά σχέδια και 26 στοχευμένες/εξειδικευμένες συμβουλές σε δώδεκα διαφορετικές περιοχές (Λάρισα, Βόλος, Καρδίτσα, Φάρσαλα, Τρίκαλα, Ελασσόνα, Αγρίνιο, Λιβαδιά, Γρεβενά, Ιωάννινα, Γραμματικό, Χανιά). Ειδικότερα, στις δράσεις για τα φαρμακευτικά και αρωματικά φυτά (Φ.Α.Φ.), έχουν συμμετάσχει 20 εκπαιδευτές και 90 νέοι εκπαιδευόμενοι, έχουν πραγματοποιηθεί 648 ώρες θεωρητικής και πρακτικής εκπαίδευσης, καταρτίστηκαν 8 επιχειρηματικά Σχέδια και δημιουργήθηκαν 4 καινοτόμα πιλοτικά προϊόντα (Σπηλιώτη και Οικονόμου, 2025).

Διάγραμμα 32: Τα διάφορα επιχειρηματικά σχέδια & η συμβουλευτική για τα Φ.Α.Φ.

Η δομή της προγράμματος περιλαμβάνει τεχνικές και οικονομικές συμβουλές, οι οποίες αναπτύσσονται μετά από τέσσερις επισκέψεις. Ο σύμβουλος καταγράφει στην πρώτη επίσκεψη την τρέχουσα τεχνοοικονομική κατάσταση και εντοπίζει τις ανάγκες της συγκεκριμένης γεωργικής εκμετάλλευσης. Οι εξατομικευμένες συμβουλές σχεδιάζονται με βάση τις ανάγκες κάθε γεωργού/κτηνοτρόφου μεταξύ της πρώτης στη δεύτερη επίσκεψη, όπου και παρουσιάζεται η προτεινόμενη λύση στον γεωργό/κτηνοτρόφο. Στην τρίτη επίσκεψη, ο σύμβουλος επαληθεύει την αποτελεσματικότητα της συμβουλής και πραγματοποιεί τις πιθανές προσαρμογές. Στην τελευταία επίσκεψη καταγράφεται η νέα τεχνοοικονομική κατάσταση της εκμετάλλευσης, μετά την εφαρμογή της συμβουλής.

Διάγραμμα 33: Τα στάδια της Γεωργικής Συμβουλευτικής

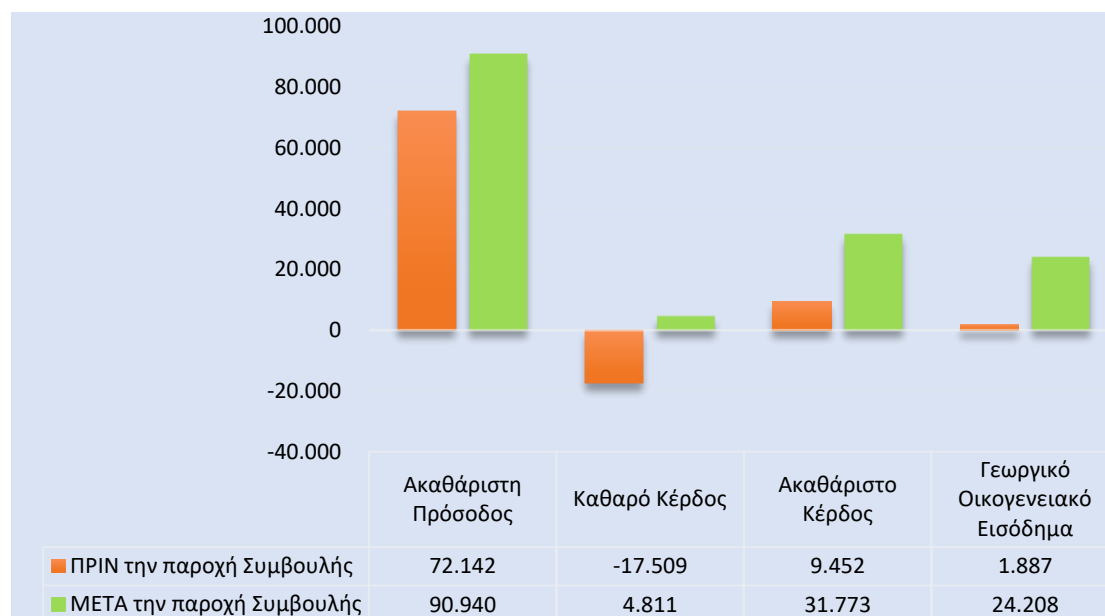

Τα αποτελέσματα από την εφαρμογή του προγράμματος δείχνουν **αύξηση των αποδόσεων, αισθητή μείωση του κόστους παραγωγής και αύξηση της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας**. Ενδεικτικά αναφέρονται τα παρακάτω (Σπηλιώτη και Οικονόμου, 2025):

Διάγραμμα 34: Οικονομικά αποτελέσματα γεωργικής εκμετάλλευσης πριν και μετά τη γεωργική συμβουλευτική (ποσά σε ευρώ)

Κατηγορία συμβουλής: Βελτίωση σιτηρεσίου

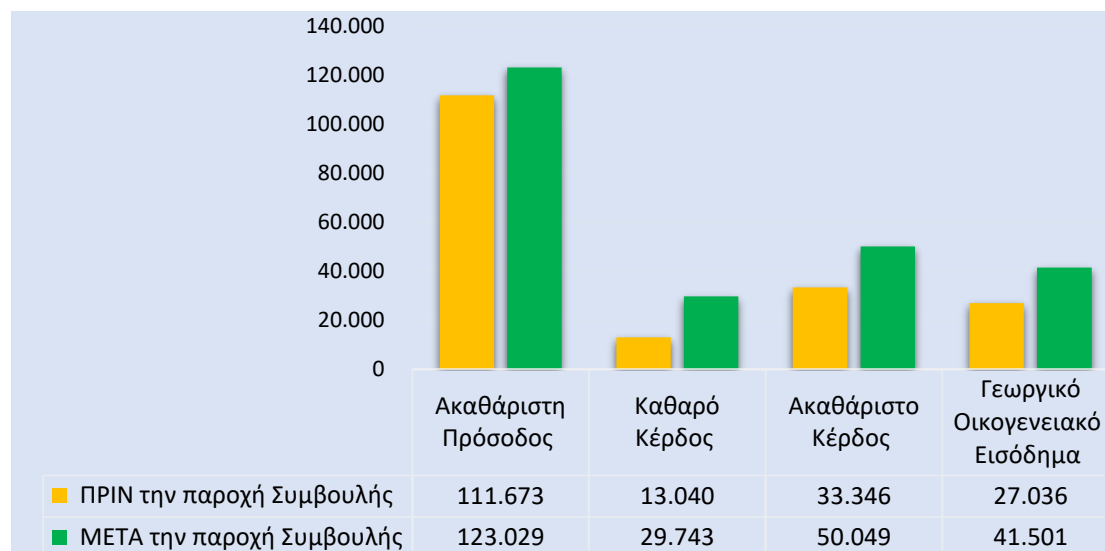
Δυναμικότητα κτηνοτροφικής εκμετάλλευσης: 220 προβατίνες

Διάγραμμα 35: Οικονομικά αποτελέσματα γεωργικής εκμετάλλευσης πριν και μετά τη γεωργική συμβουλευτική (ποσά σε ευρώ)

Κατηγορία συμβουλής: Βελτίωση σιτηρεσίου

Δυναμικότητα κτηνοτροφικής εκμετάλλευσης: 240 προβατίνες

Η επίτευξη αυτών των αποτελεσμάτων απαιτεί: (i) τη δημιουργία μιας συνεκτικής ομάδας επιστημόνων, τη σύζευξη τεχνικής και οικονομικής γνώσης, η οποία εφαρμόζεται σε επίπεδο γεωργικής εκμετάλλευσης, (ii) τη δημιουργία σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ του γεωργού και των συμβούλων, και (iii) την εξασφάλιση χρηματοδότησης για το πρόγραμμα.

Τέλος το πρόγραμμα αυτό, αφενός, μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη του εθνικού συστήματος AKIS στην Ελλάδα και αφετέρου, μέσω της εφαρμογής του σε μεγάλη κλίμακα μπορεί να αναβαθμίσει μια σειρά από κρίσιμες αγροδιατροφικές Αλυσίδες Αξίας.

5. Προοπτικές απασχόλησης των αποφοίτων

Με δεδομένη την πολύ υψηλή προτεραιότητα της Γεωργικής Συμβουλευτικής στον σχεδιασμό για την ανάπτυξη της Ελληνικής γεωργίας για τα επόμενα χρόνια, τα προβλήματα που έχουν διαπιστωθεί μέχρι τώρα από την υποτυπώδη άσκηση της Γ.Σ. στην Ελλάδα, την τεχνογνωσία που έχει δημιουργηθεί στο Δ.Π.Μ.Σ., την εφαρμογή της στην πράξη, και την πολύ καλή φήμη του Δ.Π.Μ.Σ., **εκτιμάται ότι η ζήτηση για το Δ.Π.Μ.Σ. θα παραμείνει σταθερή και στα επόμενα χρόνια.**

Όπως φάνηκε κι από τα παραπάνω στοιχεία, το 93% των φοιτητών του Δ.Π.Μ.Σ. ήδη εργάζονται είτε ως ελεύθεροι επαγγελματίες, είτε σε ένα ευρύ φάσμα φορέων του ιδιωτικού, δημόσιου και κοινωνικού τομέα της οικονομίας, που σχετίζονται με τον αγροδιατροφικό τομέα.

Γενικότερα, οι απόφοιτοι του Δ.Π.Μ.Σ. μπορούν να εργαστούν ως επιστήμονες/στελέχη:

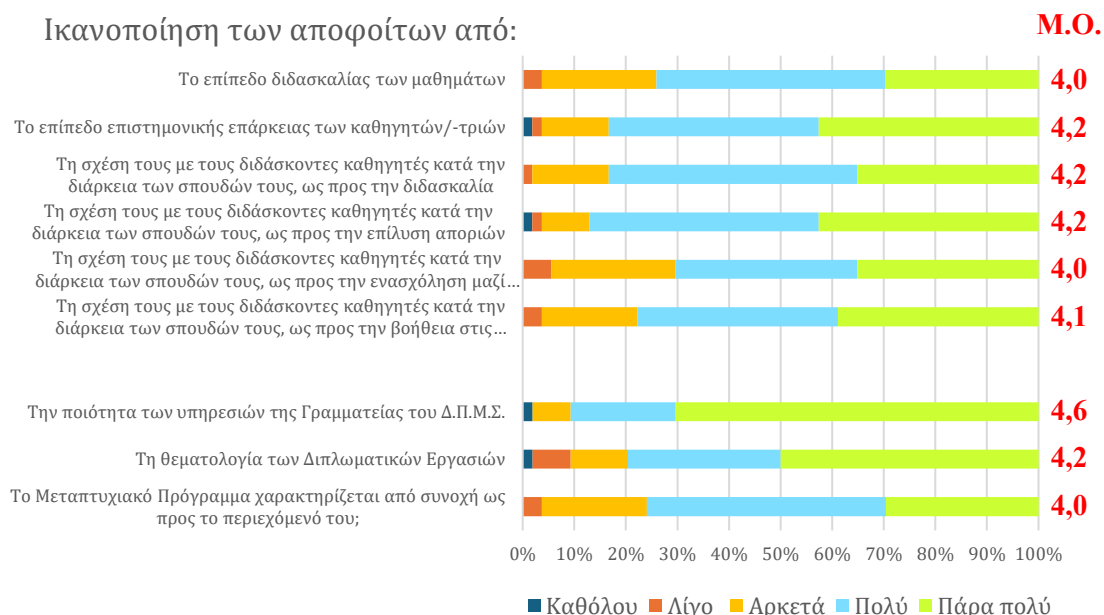
- Στη διοίκηση επιχειρήσεων / υπηρεσιών ζωικής παραγωγής, υδατοκαλλιεργειών και φυτικής παραγωγής.
- Στην παροχή υψηλού επιπέδου εξειδικευμένων και στοχευμένων τεχνικοοικονομικών συμβουλών σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις και επιχειρήσεις
- Στην ανάπτυξη της υπαίθρου, ως στελέχη αναπτυξιακών φορέων και υπηρεσιών (υπουργεία, αρχές διαχείρισης αναπτυξιακών προγραμμάτων, αναπτυξιακές εταιρείες, υπηρεσίες της περιφερειακής και τοπικής αυτοδιοίκησης).
- Ως μελετητές σε φορείς, εταιρείες, νομικά πρόσωπα που σχεδιάζουν, εκτελούν, παρακολουθούν και αξιολογούν Ευρωπαϊκά ή Εθνικά αναπτυξιακά προγράμματα που έχουν σχέση με τη γεωργία και Ανάπτυξη της Υπαίθρου και του Αγροτικού Χώρου, την προστασία του αγροτικού και φυσικού περιβάλλοντος, καθώς και με την τοπική και περιφερειακή Ανάπτυξη.
- Ως ιδιώτες που θα ήθελαν να ασκήσουν ατομική ή εταιρική δραστηριότητα στον αγροδιατροφικό τομέα.
- Στη διοίκηση αγροτουριστικών / οικοτουριστικών επιχειρήσεων.
- Ως ερευνητές σε διάφορα Ερευνητικά Κέντρα ή Ινστιτούτα.
- Σε Συνεταιριστικά σχήματα ή/και Ομάδες Παραγωγών ως σύμβουλοι τεχνοοικονομικών και επιστημονικών θεμάτων.
- Σε Οργανισμούς ελέγχου και πιστοποίησης γεωργικών προϊόντων.

6. Συμπεράσματα

Τα γνωστικά πεδία της γεωργικής συμβουλευτικής και της καινοτόμου αγροτικής επιχειρηματικότητας είναι από τα πιο σημαντικά για την ανάπτυξη του ελληνικού αγροδιατροφικού τομέα, ιδιαίτερα στην προγραμματική περίοδο που διανύουμε, με τις αυξημένες απαιτήσεις του Στρατηγικού Σχεδίου της ΚΑΠ για την ελληνική γεωργία. Το Δ.Π.Μ.Σ. «Επιχειρηματικότητα και Συμβουλευτική στην Αγροτική Ανάπτυξη» είναι το μοναδικό μεταπτυχιακό στην Ελλάδα που προσφέρει συνδυασμένες γνώσεις στα δύο αυτά πεδία. Το Δ.Π.Μ.Σ., διαχρονικά, προσελκύει φοιτητές από ολόκληρη τη χώρα, οι οποίοι έχουν ένα μεγάλο εύρος επιστημονικών εξειδικεύσεων και πανεπιστημιακών τμημάτων προέλευσης.

Από τις απαντήσεις των αποφοίτων στην παρούσα έρευνα – με βαθμολογία στην πενταβάθμια κλίμακα (από καθόλου [1] έως πάρα πολύ [5]) – προκύπτει ότι αυτοί είναι πολύ έως πάρα πολύ ικανοποιημένοι στα περισσότερα θέματα, όπως φαίνεται συνοπτικά στο διάγραμμα 36. Οι επιδόσεις αυτές αφορούν την ικανοποίηση των αποφοίτων από τα μαθήματα, τους διδάσκοντες, τις υπηρεσίες της γραμματείας, τη θεματολογία των διπλωματικών εργασιών και τη συνοχή του προγράμματος.

Διάγραμμα 36: Ενδεικτικά συνοπτικά αποτελέσματα της έρευνας

Επιπλέον:

- Πριν την εγγραφή τους στο Δ.Π.Μ.Σ. εργάζονταν σε ποσοστό 78%, ενώ μετά την αποφοίτησή τους το ποσοστό αυτό αυξήθηκε σε 93%. Εργάζονται κυρίως ως ιδιωτικοί υπάλληλοι αλλά και ως ελεύθεροι επαγγελματίες.
- Το 81,5 % των αποφοίτων δηλώνουν ότι οι γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες που τούς προσέφερε το Δ.Π.Μ.Σ., τούς επηρέασαν θετικά στην αγορά εργασίας.
- Το Δ.Π.Μ.Σ. πρόσθεσε νέες γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες σε αυτές που ήδη είχαν από το πρώτο πτυχίο στο 94,4% των αποφοίτων.
- Το 87% των αποφοίτων συμμετείχαν σε ομάδες εργασίας κατά τη διάρκεια των σπουδών τους, ενώ δεν αντιμετώπισαν κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα ή δυσκολία κατά την παρακολούθηση του Δ.Π.Μ.Σ. βάσει των γνώσεων που είχαν από το βασικό πτυχίο τους.
- Η διπλωματική εργασία, για τα δύο τρίτα των αποφοίτων (66,6%), λειτούργησε ως μια αποτελεσματική «γέφυρα» μεταξύ των μεταπτυχιακών σπουδών και της αγοράς εργασίας, αφού δήλωσαν ότι η διπλωματική τους εργασία τούς βοήθησε πολύ ή πάρα πολύ στο να εφαρμόσουν στην εργασία τους τα μαθησιακά αποτελέσματα που πήραν από το Δ.Π.Μ.Σ.

Από τη συγκριτική παράθεση των απόψεων των αποφοίτων για τους λόγους που είχαν επιλέξει το Δ.Π.Μ.Σ. για μεταπτυχιακές σπουδές (που προφανώς αντανακλούν τις απόψεις που είχαν **πριν** φοιτήσουν σε αυτό) και για το ποια θεωρούν ως ισχυρότερα στοιχεία του Δ.Π.Μ.Σ. (τα οποία αντανακλούν τις απόψεις τους **μετά** την αποφοίτησή τους από αυτό), επιβεβαιώνεται η πολύ θετική αξιολόγησή τους για τους καθηγητές, το πρόγραμμα σπουδών και τα μαθήματα, καθώς και για τις υπηρεσίες της γραμματείας.

Πίνακας 5: Συγκριτική παράθεση απόψεων

Λόγοι επιλογής του Δ.Π.Μ.Σ.		Τα ισχυρότερα στοιχεία του Δ.Π.Μ.Σ.	
Πρόγραμμα Σπουδών, συνδυασμός γνώσεων	35,2%	Οι Καθηγητές	31,5%
Επέκταση γνώσεων πρώτου πτυχίου	25,9%	Το Πρόγραμμα Σπουδών	25,9%
Γεωργική Συμβουλευτική	18,5%	Τα Μαθήματα	20,4%
Αντικείμενο συναφές με την εργασία	18,5%	Η Γραμματεία	20,4%
Δυνατότητα εξ αποστάσεως και φυσικής παρουσίας	13,0%	Το ότι ανήκει στο Γ.Π.Α.	7,4%
Υψηλό επίπεδο γνώσεων των καθηγητών, η φήμη του Γ.Π.Α.	7,4%	Ο τίτλος του Δ.Π.Μ.Σ./του Πτυχίου	5,6%
		Οικογενειακό κλίμα	1,9%

Πρακτικές γνώσεις	1,9%
Προσιτό κόστος	1,9%
Το καλό όνομα που έχει το Δ.Π.Μ.Σ. στην αγορά εργασίας	1,9%

Προφανώς, οι παραπάνω καλές έως πολύ καλές επιδόσεις επιδέχονται βελτίωσης, με ακόμα μεγαλύτερες προσπάθειες τόσο από τη διοίκηση του Δ.Π.Μ.Σ., όσο και όλους τους εμπλεκόμενους σε αυτό. Εκεί όμως που υπάρχουν πολλά περιθώρια βελτίωσης και πρέπει να γίνουν οι περισσότερες προσπάθειες είναι στα εξής ζητήματα:

- Την ολοκλήρωση της διπλωματικής εργασίας μέσα στα προβλεπόμενα χρονικά όρια.
- Τη βελτίωση των αιθουσών Η/Υ που χρησιμοποιεί το Δ.Π.Μ.Σ.
- Ισχυρότερη σύνδεση με την αγορά εργασίας, ώστε, μεταξύ άλλων, οι απόφοιτοι να αισθάνονται ότι έχουν πάρει τα απαραίτητα εφόδια και τις γνώσεις από το Δ.Π.Μ.Σ. ώστε να είστε ανταγωνιστικοί στην εργασία τους.

Η έκθεση περιλαμβάνει επίσης πολύ συγκεκριμένες πληροφορίες για τις ανάγκες της αγοράς εργασίας στο προσεχές και μεσοπρόθεσμο μέλλον για υπηρεσίες Γεωργικής Συμβουλευτικής, σε έξι τομείς αιχμής: την αποτελεσματική οργάνωση και λειτουργία των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, τις γεωργικές επενδύσεις, τη διατροφή ακριβείας και την ελαχιστοποίηση του κόστους διατροφής στις κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις, τα Οικολογικά Προγράμματα (Ecoschemes), τα Φαρμακευτικά και Αρωματικά Φυτά και την ευζωία των παραγωγικών ζώων. Πολύ ουσιαστική είναι η συμβολή του Δ.Π.Μ.Σ. στην εφαρμογή της Γεωργικής Συμβουλευτικής, με βάση τις παρεχόμενες από αυτό γνώσεις τεχνικού και οικονομικού χαρακτήρα.

Η παρούσα έρευνα του Δ.Π.Μ.Σ. αποτελεί μια πολύτιμη πηγή πληροφοριών για τις απόψεις των αποφοίτων του σε μια σειρά από κρίσιμα ζητήματα. Αποτελεί όμως ταυτόχρονα και έναν «οδηγό» για τις ενέργειες που πρέπει να γίνουν ώστε το Δ.Π.Μ.Σ. να βελτιωθεί ακόμα περισσότερο. Η αξιοποίηση όλων αυτών ευρημάτων αρχίζει στο αμέσως προσεχές διάστημα.

Παραπομπές

- Βλάχος, Γ. (2025): «Οι ανάγκες για Γεωργική Συμβουλευτική στα “Οικολογικά Σχήματα”», Εισήγηση στην Ημερίδα: *Γεωργική Συμβουλευτική: θεωρία, Πράξη, Πολιτική*, Ημερίδα του Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Επιχειρηματικότητα & Συμβουλευτική στην Αγροτική Ανάπτυξη, ΓΠΑ, Αθήνα, 8-5-2025.
- Καρανικόλας, Π. (2025): Το Στρατηγικό Σχέδιο της ΚΑΠ 2023-2027 και η Γεωργική Συμβουλευτική, Εισήγηση στην Ημερίδα: *Γεωργική Συμβουλευτική: θεωρία, Πράξη, Πολιτική*, Ημερίδα του Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Επιχειρηματικότητα & Συμβουλευτική στην Αγροτική Ανάπτυξη, ΓΠΑ, Αθήνα, 8-5-2025.
- Σμιτζής, Π. (2025): «Οι ανάγκες για Γεωργική Συμβουλευτική στην Ευζωία των παραγωγικών ζώων», Εισήγηση στην Ημερίδα: *Γεωργική Συμβουλευτική: θεωρία, Πράξη, Πολιτική*, Ημερίδα του Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Επιχειρηματικότητα & Συμβουλευτική στην Αγροτική Ανάπτυξη, ΓΠΑ, Αθήνα, 8-5-2025.
- Σπηλιώτη, Μ. και Οικονόμου Γ. (2025): «Παραδείγματα εφαρμογής της Γεωργικής Συμβουλευτικής σε κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις και εκμεταλλεύσεις φυτικής παραγωγής», Εισήγηση στην Ημερίδα: *Γεωργική Συμβουλευτική: θεωρία, Πράξη, Πολιτική*, Ημερίδα του Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Επιχειρηματικότητα & Συμβουλευτική στην Αγροτική Ανάπτυξη, ΓΠΑ, Αθήνα, 8-5-2025.
- Τσιμπούκας, Κ. και Παπαδομιχελάκης, Γ. (2025): «Η ανάγκη για Γεωργική Συμβουλευτική: Ο απαραίτητος συνδυασμός τεχνικών και οικονομικών γνώσεων για την εξατομικευμένη συμβουλευτική υποστήριξη», Εισήγηση στην Ημερίδα: *Γεωργική Συμβουλευτική: θεωρία, Πράξη, Πολιτική*, Ημερίδα του Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Επιχειρηματικότητα & Συμβουλευτική στην Αγροτική Ανάπτυξη, ΓΠΑ, Αθήνα, 8-5-2025.
- Φουντάς, Σπ. (2025): «Ευφυής Γεωργία και Γεωργική Συμβουλευτική», Εισήγηση στην Ημερίδα: *Γεωργική Συμβουλευτική: θεωρία, Πράξη, Πολιτική*, Ημερίδα του Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Επιχειρηματικότητα & Συμβουλευτική στην Αγροτική Ανάπτυξη, ΓΠΑ, Αθήνα, 8-5-2025.
- Koutsouris, A. (2014). *Is agricultural extension effective? The case of Hellas*. In: S. Franzel, and A. Simpson (Eds.), *Farmer-to-Farmer Extension: Lessons from Field Experience* (pp. 85–95). Rome: FAO.
- L'Ecuyer KM, Subramaniam DS, Swope C, Lach HW. (2023). An Integrative Review of Response Rates in Nursing Research Utilizing Online Surveys. *Nursing Research*, 72(6): 471–480, doi: 10.1097/NNR.0000000000000690.
- Meng-Jia Wu, Kelly Zhao, Francisca Fils-Aime (2022): Response rates of online surveys in published research: A meta-analysis, *Computers in Human Behavior Reports*, Volume 7, 100206, <https://doi.org/10.1016/j.chbr.2022.100206>.

OECD (2015): *Fostering Green Growth in Agriculture: The Role of Training, Advisory Services and Extension Initiatives*. OECD Green Growth Studies. Paris: OECD Publishing.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ - Το Ερωτηματολόγιο της Έρευνας

1. Ποιο ήταν το πρώτο (βασικό) πτυχίο σας; [Πανεπιστήμιο / Τμήμα]

2. Γιατί επιλέξατε το συγκεκριμένο Δ.Π.Μ.Σ.;

3. Πόσο συμφωνείτε με την ακόλουθη διατύπωση: Νιώθω ικανοποιημένος/-η από το επίπεδο διδασκαλίας των μαθημάτων;

1	2	3	4	5
Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

4. Ποιες θεωρείτε ότι ήταν οι ελλείψεις του Δ.Π.Μ.Σ. σε θέματα μαθημάτων ή/και διδασκόμενης ύλης;

5. Αντιμετωπίσατε κάποιο πρόβλημα ή κάποια δυσκολία κατά την παρακολούθηση του Δ.Π.Μ.Σ. βάσει των γνώσεων που είχατε από το βασικό πτυχίο σας;

1	2	3	4	5
Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

6. Συμμετείχατε ενεργά σε ομάδες;

ΝΑΙ	ΟΧΙ

6α. Εάν "ΝΑΙ", τι κερδίσατε (π.χ. γνώση, εμπειρία κ.ά.);

6β. Υπήρχε παρότρυνση και καθοδήγηση από τους καθηγητές/-τριές σας;

1	2	3	4	5
Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

7. Πόσο συμφωνείτε με την ακόλουθη διατύπωση: Νιώθω ικανοποιημένος/-η από το επίπεδο επιστημονικής επάρκειας των καθηγητών/-τριών.

1	2	3	4	5
Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

8. Πόσο ικανοποιημένος/-η είσαστε από τη σχέση σας με τους διδάσκοντες/-ουσες καθηγητές/-τριες σας κατά την διάρκεια των σπουδών σας, ως προς την διδασκαλία:

1	2	3	4	5
Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

9. Πόσο ικανοποιημένος/-η είσαστε από τη σχέση σας με τους διδάσκοντες/-ουσες καθηγητές/-τριες σας κατά την διάρκεια των σπουδών σας, ως προς την επίλυση αποριών:

1	2	3	4	5
Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

10. Πόσο ικανοποιημένος/-η είσαστε από τη σχέση σας με τους διδάσκοντες/-ουσες καθηγητές/-τριες σας κατά την διάρκεια των σπουδών σας, ως προς την ενασχόλησή τους μαζί σας:

1	2	3	4	5
Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

11. Πόσο ικανοποιημένος/-η είσαστε από τη σχέση σας με τους διδάσκοντες/-ουσες καθηγητές/-τριες σας κατά την διάρκεια των σπουδών σας, ως προς την βοήθεια στις εργασίες σας:

1	2	3	4	5
Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

12. Αντιμετωπίσατε προβλήματα με τους καθηγητές/-τριές σας; Πως νομίζετε ότι μπορούν να αντιμετωπιστούν ή να αποφευχθούν;

13. Πόσο συμφωνείτε με την ακόλουθη διατύπωση: Νιώθω ικανοποιημένος/-η από το επίπεδο των υποδομών.

1	2	3	4	5
Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

13 α. Ποιες θεωρείτε ότι ήταν οι ελλείψεις του Δ.Π.Μ.Σ. σε θέματα υποδομών που νομίζετε ότι θα πρέπει να διορθωθούν;

14. Πόσο συμφωνείτε με την ακόλουθη διατύπωση: το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα χαρακτηρίζεται από συνοχή ως προς το περιεχόμενό του;

1	2	3	4	5
Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

15. Πόσο συμφωνείτε με την ακόλουθη διατύπωση: το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα είναι επαρκές;

1	2	3	4	5
Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

16. Έχετε κάποια επικοινωνία/συνεργασία με τους διδάσκοντες/-ουσες καθηγητές/-τριες σας μετά την αποφοίτησή σας;

ΝΑΙ	ΟΧΙ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

17. Ποιος επέλεξε το θέμα της Διπλωματικής Εργασίας;

Εγώ	
Ο/Η επιβλέπων/ουσα Καθηγητής/-τρια μου	
Εγώ, σε συνεργασία με τον/την επιβλέποντα/-ουσα Καθηγητή/-τρια μου	

18. Πόσο ικανοποιημένος/-η είστε από την θεματολογία των Διπλωματικών Εργασιών;

1	2	3	4	5
Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

19. Πόσο επαρκές θεωρείτε το χρονικό διάστημα που δίνεται για την ολοκλήρωση της Διπλωματικής Εργασίας (το αργότερο έξι μήνες από την ολοκλήρωση των μαθημάτων του Γ' ακαδημαϊκού εξαμήνου του Προγράμματος);

1	2	3	4	5
Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

20. Πόσο σάς βοήθησε στην εργασία σας η εκπόνηση της Διπλωματικής Εργασίας ώστε να εφαρμόσετε τα μαθησιακά αποτελέσματα που πήρατε από το Δ.Π.Μ.Σ. στην εργασία σας;

1	2	3	4	5
Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

21. Μετά την ολοκλήρωση του Δ.Π.Μ.Σ. συνεχίσατε σε διδακτορικές σπουδές; Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

OXI	στο Γ.Π.Α.	σε άλλο Πανεπιστήμιο της Ελλάδας	στο εξωτερικό

Η ΘΕΣΗ ΣΑΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

22. Ήσασταν εργαζόμενος/η πριν αρχίσετε το Δ.Π.Μ.Σ.;

NAI	OXI

23. Είστε εργαζόμενος/-η σήμερα;

NAI	OXI

23 α. Απασχολείστε ως:

Υπάλληλος σε δημόσιο φορέα	
Υπάλληλος σε ιδιωτικό φορέα	
Υπάλληλος σε φορέα του κοινωνικού τομέα (π.χ. Αναπτυξιακή Εταιρεία, Γεωργ. Συνεταιρισμό, κ.λπ.)	
Σε δική μου ή οικογενειακή επιχείρηση	
Ως ελεύθερος επαγγελματίας	

23 β. Ποια είναι τα καθήκοντα & οι αρμοδιότητές σας στην τωρινή εργασία σας;

24. Πόσο ικανοποιημένος/-η είσαστε από την τωρινή θέση εργασίας σας;

1	2	3	4	5
Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

25. Ποιες είναι οι καθαρές μηνιαίες αποδοχές σας;

έως 1.000 €	1.001 € - 1.500 €	1.501 € - 2.000 €	2.001 € - 2.500 €	υψηλότερες από 2.500 €

26. Νιώθετε ότι έχετε πάρει τα απαραίτητα εφόδια και τις γνώσεις από το Δ.Π.Μ.Σ. ώστε να είστε ανταγωνιστικός/-ή στην τωρινή εργασία σας;

1	2	3	4	5
Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

27. Μετά την ολοκλήρωση των Δ.Π.Μ.Σ., απασχοληθήκατε σε θέση εργασίας που είναι αντίστοιχη των Μεταπτυχιακών σπουδών σας;

ΝΑΙ	ΟΧΙ

27 α. Μετά από πόσο χρονικό διάστημα;

28. Υπάρχει κάτι από τις σπουδές σας στο ΔΠΜΣ (π.χ. διδακτικό προσωπικό, διαδικασίες, μαθησιακά αποτελέσματα) που θεωρείτε ότι σας βοήθησε ιδιαίτερα στην σημερινή σας εργασία και γενικά στην καριέρα σας;

Η ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗ ΑΞΙΑ ΤΟΥ Δ.Π.Μ.Σ.

29. Πόσο συμφωνείτε με την ακόλουθη πρόταση: Το Δ.Π.Μ.Σ. μού πρόσθεσε νέες γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες σε αυτές που ήδη είχα από το πρώτο μου πτυχίο.

ΝΑΙ	ΟΧΙ

30. Οι γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες που μού προσέφερε το Δ.Μ.Π.Σ. με βοήθησαν: Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

Να βρω εργασία	
Να αλλάξω εργασία	
Να βελτιώσω [αναβαθμίσω] τη θέση μου στην εργασία μου	
Να βελτιώσω [αναβαθμίσω] τη θέση μου στην εργασία μου	
Να μπορώ να αναζητώ εργασία σε πεδία που δεν θα μπορούσα μόνο με το πρώτο μου πτυχίο	
Να μπορώ να αναζητώ εργασία σε πεδία που δεν θα μπορούσα μόνο με το πρώτο μου πτυχίο	
Δεν μού πρόσφερε καμία ουσιαστική βοήθεια ως προς την αγορά εργασίας	
Άλλο:	

ΛΟΙΠΑ ΘΕΜΑΤΑ

31. Πόσο ικανοποιητική κρίνετε την ποιότητα των υπηρεσιών της Γραμματείας του Δ.Π.Μ.Σ.;

1	2	3	4	5
Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

32. Ποια είναι τα ισχυρότερα στοιχεία του Δ.Π.Μ.Σ.;

ΑΛΛΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ: